

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Державний заклад
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШИНСЬКОГО»

Факультет дошкільної педагогіки та психології
Кафедра сімейної та спеціальної педагогіки і психології

Кваліфікаційна робота магістра
«ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ У ДІТЕЙ СТАРШОГО
ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ У ЗДО»

Виконав: здобувач
освітнього ступеня магістра
денної форми навчання
ОПП «Дошкільна освіта. Практична
психологія в закладах дошкільної
освіти»
спеціальності: 012 Дошкільна освіта
Козаченко Микола Миколайович

Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент
Сторож Вікторія Василівна

Одеса – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МЕТОДИКИ ОЦІНКИ РЕЗУЛЬТАТІВ СФОРМОВАНOSTІ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ ЗДО.....	9
1.1 Аналіз методичної та психолого-педагогічної літератури щодо проблеми дослідження	9
1.2 Компоненти, показники та рівні сформованості фінансової грамотності у дітей старшого дошкільного віку	16
Висновки до першого розділу	23
РОЗДІЛ 2 ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З РОЗРОБКИ ТА ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДИКИ ОЦІНКИ СФОРМОВАНOSTІ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	25
2.1 Розробка методики оцінки результатів сформованості фінансової грамотності дітей старшого дошкільного віку	25
2.2 Апробація методики оцінки результатів сформованості фінансової грамотності дітей старшого дошкільного віку	28
2.3 Програма фінансової грамотності для дітей старшого дошкільного віку	34
2.4 Динаміка зміни рівня сформованості фінансової грамотності дітей старшого дошкільного віку	48
Висновки до другого розділу	56
ВИСНОВОК.....	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	62
ДОДАТКИ	68

ВСТУП

Актуальність дослідження. У Національній стратегії розвитку фінансової грамотності до 2030 року визначено пріоритетні цілі, завдання, а також способи ефективного досягнення цілей та вирішення завдань у сфері державного управління відносинами, що виникають у сфері підвищення фінансової грамотності населення. У документі описується створення системи фінансової освіти та інформування населення у сфері фінансових послуг на середньостроковий період [41].

Національний банк України веде системну роботу з доопрацювання підручників для освітніх організацій і створення навчальних посібників з основ фінансової грамотності.

Також НБУ ведеться розробка методології оцінки рівня фінансової грамотності населення з метою проведення подальшого моніторингу в рамках реалізації цієї Стратегії [41-42].

Сьогодні кількість економічних понять (реклама, дохід, прибуток, акція та інші), з якими ми стикаємося повсякденно, неухильно зростає. Тому важливо говорити про систему економічної освіти, шукати ефективні шляхи формування засад фінансової грамотності підростаючого покоління. Важливість проблеми формування основ фінансової грамотності у різних категорій громадян наголошує й «Рамка фінансових компетентностей для дітей та молоді (від 5 до 18 років)» [44]. У цьому документі виділено дітей дошкільного віку, як цільову групу населення, що становить потенціал майбутнього розвитку України.

Відповідно до Стратегії виділяються грантові кошти на реалізацію заходів щодо підвищення фінансової грамотності; створюються електронні освітні ресурси фінансової тематики (фільми, відеолекції, рекламні ролики тощо); пропонуються різні програми різного рівня (державні, регіональні, муніципальні, шкільні, для ЗДО) [41].

Основи фінансової грамотності повинні закладатися з дошкільного віку. Відповідно до вимог Державного стандарту дошкільної освіти [4], освітня

програма дошкільної освіти має забезпечувати розвиток особистості дітей дошкільного віку у різних видах спілкування та діяльності з урахуванням їх вікових, індивідуальних психологічних та фізіологічних особливостей. У цьому Стандарті підкреслюється можливість реалізації різних програм у різних структурних підрозділах одного ЗДО, а сама програма формується як програма психолого-педагогічної підтримки позитивної соціалізації та індивідуалізації, розвитку особистості дітей дошкільного віку, що відповідає специфіці запропонованого змісту – економічному вихованню дошкільнят.

Рівень фінансової грамотності в Україні залишається поки що досить низьким і вимагає довготривалої систематичної та скоординованої роботи всіх зацікавлених сторін, у тому числі в рамках Стратегії.

Від загального рівня фінансової грамотності населення багато в чому залежить її економічний розвиток. Низький рівень таких знань призводить до негативних наслідків як для споживачів фінансових послуг, так й для держави, приватного сектору та суспільства загалом. Тому розробка та впровадження програм з підвищення фінансової грамотності населення – важливий напрямок державної політики у багатьох розвинених країнах.

Існує група проблем, пов'язана з фрагментарним характером викладання основ фінансової грамотності в ЗДО, недоліком зрозумілих та доступних навчальних програм та освітніх матеріалів для всіх верств населення (насамперед для дошкільнят), недоліком кваліфікованих викладачів основ фінансової грамотності. Це спричиняє брак або відсутність навичок та компетенцій, необхідних для ефективного управління особистими фінансами, здійснення усвідомленого вибору фінансових послуг, взаємодії з фінансовими організаціями, органами та організаціями, що займаються захистом прав споживачів фінансових послуг.

У «Національній стратегії розвитку фінансової грамотності до 2030 року» та у «Рамці фінансових компетентностей дітей та молоді України» фінансова грамотність визначається як «комплекс знань, умінь, навичок, ставлення та

поведінки людини, необхідних для ухвалення обґрунтованих фінансових рішень і врешті-решт досягнення особистого фінансового добробуту» [2].

Однією з пріоритетних цільових груп у формуванні фінансової грамотності становлять діти вже від дошкільного віку. У зв'язку з цим позначається актуальна проблема підготовки педагогів, готових за умов ЗДО вести з дошкільниками роботу з формування у них фінансової грамотності. Однак часто педагоги не мають такої готовності в силу комплексу причин, що суттєво ускладнює досягнення результативності у формуванні у дітей фінансової грамотності.

Виховання фінансової грамотності дошкільнят тема не нова, але повністю не досліджена, тому ми вивчили авторські програми з фінансової грамотності: Міжнародна програма «Афлатун» (має етап «Афлатот» (3-6 роки), який допомагає дітям зрозуміти основи планування, заощаджень та усвідомити свій потенціал), Програма «Мої перші гроші» (розроблена за участю фахівців НБУ, спрямована на розвиток фінансової грамотності у дітей старшого дошкільного віку), «Економічні подорожі містом» та «Економічний ігроленд» (інтерактивні форми роботи для дітей старшого дошкільного віку, що дозволяють дізнатися про фінансові установи, товарно-грошові відносини та задоволення потреб, згідно з НУМО | Платформа розвитку дошкільнят).

Вище перелічені програми розраховані на дітей старшого дошкільного віку. Їхньою метою є залучення дітей до світу фінансової грамотності та виховання морально-економічних якостей особистості. Вважаю, що тема виховання фінансової грамотності дошкільнят є своєчасною та актуальною.

Нині важливість фінансової освіти значно зросла. Освітній процес сучасного дитячого садка характеризується зверненням до дитини, пошуком оптимальних умов розкриття та розвитку її особистісного потенціалу. Все це можливо тільки за наявності об'єктивного зворотного зв'язку, який може бути забезпечений педагогічною діагностикою.

Впровадження методики оцінки у практику роботи вихователів дає можливість науково обґрунтовано аналізувати освітній процес. Методика

покликана допомогти у розумінні реальної картини труднощів, причин, перспектив.

Актуальність дослідження полягає у виборі правильного напрямку розвитку в розробці методики оцінки сформованості фінансової грамотності дітей дошкільного віку в умовах ЗДО.

Аналіз літератури та досліджень говорить про недостатню вивчену проблему у розробці методики оцінки сформованості результативності фінансової грамотності дітей старшого дошкільного віку, що підтверджує актуальність дослідження.

Фінансова грамотність як окремий предмет дослідження розглядається з позиції сформованих знань, умінь та навичок, що дозволяють особистості об'єктивно оцінювати економічну ситуацію з метою подальшого формування власної економічної поведінки. Недостатня фінансова грамотність призводить до негативних наслідків, які мають різний рівень поширення, починаючи з особистісного, закінчуючи державним [9, 23].

Аналіз актуальності дав можливість виявити протиріччя між:

- необхідністю проведення оцінки результатів сформованості фінансової грамотності дітей старшого дошкільного віку та низьким ступенем розробленості методик оцінки результатів сформованості фінансової грамотності дітей старшого дошкільного віку;

- реалізованою програмою формування фінансової грамотності, розробленої творчим колективом у ЗДО та не адаптованими методиками оцінки сформованості фінансової грамотності дітей старшого дошкільного віку за розробленою у ЗДО програмою.

Таким чином, необхідність усунення протиріч та вирішення проблеми було визначено темою дослідження: «Формування фінансової грамотності у дітей старшого дошкільного віку у ЗДО».

Мета дослідження – розробити та апробувати методику оцінки результатів сформованості фінансової грамотності дітей старшого дошкільного віку в умовах ЗДО.

Об'єкт дослідження – процес оцінки результатів сформованості фінансової грамотності дітей старшого дошкільного віку в умовах ЗДО.

Предмет дослідження – методика оцінки результатів сформованості фінансової грамотності дітей старшого дошкільного віку в умовах ЗДО.

Відповідно до поставленої мети дослідження, визначених об'єкта та предмета дослідження, були сформульовані такі **завдання дослідження**:

- провести аналіз методичної, психолого-педагогічної літератури з проблеми оцінки результатів сформованості фінансової грамотності дітей старшого дошкільного віку;
- розробити методику оцінки результатів сформованості фінансової грамотності дітей старшого дошкільного віку;
- апробувати методику та скласти рекомендації щодо застосування методики оцінки результатів сформованості фінансової грамотності дітей старшого дошкільного віку.

Для реалізації поставленої мети та завдань у роботі застосовані такі **методи дослідження**:

- теоретичні (систематичний аналіз спеціальної, психолого-педагогічної та методичної літератури, інтернет-джерел з проблеми дослідження, інтерпретація, узагальнення практичного досвіду та масової практики, системний аналіз);
- емпіричні (бесіди з батьками, дітьми, спостереження, анкетування, діагностичні роботи, завдання; констатуючий, формуючий та контрольний експерименти; підтверджуючі, конструктивні та контрольні тести);
- методи обробки результатів (кількісний та якісний аналізи отриманих даних, результатів дослідження).

Гіпотеза дослідження – процес оцінки результатів сформованості фінансової грамотності буде результативним, якщо буде використана методика, адаптована під програму, що використовується в ЗДО, що містить:

- модулі трьох компонентів: когнітивного, емоційно-морального та поведінково-діяльнісного;

– кожен модуль складатиметься із блоків програми формування фінансової грамотності;

– блоки «Праця», «Гроші», «Економічні звички», «Реклама» будуть наповнені завданнями, які підходять до змісту програми формування фінансової грамотності, що реалізується.

Дослідно-експериментальна база дослідження: експеримент проводився в ЗДО №228 м. Одеса. В дослідженні прийняли участь 20 дітей старшого дошкільного віку.

Апробація та використання результатів: основні результати дослідження опубліковано у фаховому журналі категорії Б (Булгакова О. Ю., Козаченко М. М. Формування фінансової грамотності у дітей старшого дошкільного віку у ЗДО. *Перспективи та інновації науки*. № 9(55), 2025. С. 226–235. [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-9\(55\)-226-235](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-9(55)-226-235))

Структура роботи: магістерська робота складається із вступу, двох розділів, висновків до кожного з них, загального висновку, списку використаної літератури, додатків. В роботі розміщено 4 таблиці та 9 рисунків. Загальний обсяг магістерської роботи – 72 сторінки, з них 61 сторінка основного тексту.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МЕТОДИКИ ОЦІНКИ РЕЗУЛЬТАТІВ СФОРМОВАНOSTІ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ ЗДО

1.1. Аналіз методичної та психолого-педагогічної літератури щодо проблеми дослідження

Національна стратегія розвитку фінансової грамотності до 2030 року містить визначення фінансової грамотності як «одна з ключових компетентностей, що необхідна кожній людині для успішної життєдіяльності» [41].

Документ, який націлює нас на опрацювання цього питання, це Державний стандарт дошкільної освіти. Він має на меті формування загальної культури особистості дітей. Економічна культура особистості дошкільника характеризується наявністю первинних уявлень про економічні категорії, інтелектуальні та моральні. Без сформованих первинних економічних уявлень неможливе формування фінансової грамотності [4]. У Державному стандарті дошкільної освіти не згадується методика оцінки фінансової грамотності, але є інформація про те, що освітня програма дошкільної освіти має забезпечувати розвиток особистості дітей дошкільного віку.

У нашій країні формуванню основ фінансової грамотності в дітей старшого дошкільного віку стали приділяти увагу лише останні двадцять років.

Проблема фінансового виховання є актуальною стосовно дошкільного віку, оскільки це час, коли закладаються ази майбутнього фінансового «здоров'я». Саме дошкільний вік є найпродуктивнішим у плані закладення таких особливостей особистості, як відповідальність, ощадливість, сила волі, які необхідні для формування надалі фінансово грамотної людини.

Фінансова грамотність – це особлива якість людини, яка формується з найменшого віку і показує вміння самостійно заробляти гроші та грамотно ними керувати [24, 31].

Фінансова грамотність – це сукупність знань, навичок, умінь та установок у фінансовій сфері та особистісних соціально-психологічних характеристик, сформованість яких визначає здатність та готовність людини продуктивно виконувати різні соціально економічні ролі: домогосподаря, інвестора, позичальника, платника податків тощо.

Законодавчі акти розглядають зазначене поняття як результат фінансової освіти, виражений у поєднанні обізнаності, знань, умінь та поведінкових моделей, необхідних для прийняття успішних фінансових рішень та для досягнення фінансового добробуту [24].

Аналіз літератури показав, що проблема розвитку оцінки результатів сформованості фінансової грамотності у дітей старшого дошкільного віку актуальна для педагогів дошкільних закладів та потребує вивчення. Впровадження методики оцінки у роботу вихователів дозволить науково обґрунтовано аналізувати освітній процес. Методика допоможе зрозуміти реальну ситуацію з труднощами у дітей, їх причини та перспективи.

Актуальність дослідження на науково-методичному рівні полягає у необхідності визначення правильного вектора розвитку та створення методики оцінки сформованості фінансової грамотності дітей дошкільного віку в умовах ЗДО [32, 38].

Дослідження показують, що чим раніше діти дізнаються про роль грошей у своєму житті – як у приватному, так і в сімейному та суспільному – тим швидше вони формують корисні фінансові звички.

Робочих програм з формування основ фінансової грамотності у дошкільнят не так багато. Розглянемо та порівняємо ті, що були затверджені (узагальнення наведено у таблиці 1.1.).

Таблиця 1.1

Порівняння програм

Критерій	«Мої перші гроші»	Соціально-фінансова грамотність (ігроленд)	Рамка фінансових компетентностей
Офіційний статус	Схвалена МОН (гриф)	Методичні матеріали / рекомендації (не класична навчальна програма)	Концептуальний документ, рамка компетентностей
Цільова аудиторія	Старші дошкільники (5–6 років)	Старші дошкільники (5–6 (7) років)	5–18 років (рамка охоплює дошкільників, молодшу, середню та старшу школу)
Основні теми / зміст	Гроші, заощадження, планування витрат, доходи/витрати	Ширший соціально-економічний контекст: як люди живуть, працюють, як розподіляються блага, як заробляють і витрачають	Чотири компоненти: гроші та угоди, планування, ризики, фінансовий ландшафт
Методи навчання	Ігровий підхід; “навчаємося граючи, застосовуємо в житті”	Ігри, квести, мініекскурсії (“Економічний ігроленд”), інтерактивні діяльності	Навчальні компоненти мають бути вбудовані в загальний освітній процес; рамка не задає конкретні ігрові сценарії, але рекомендує інтеграцію через життєві ситуації
Цілі компетентностей	Формування фінансових навичок: ощадливість, планування, перше розуміння грошей	Розвиток соціальної компетентності + базових економічних знань, відповідальність, комунікація	Надати основу для системної політики фінансової грамотності, формування компетенцій на різних етапах освіти
Роль батьків / вихователів	Вихователі + батьки активно беруть участь в реалізації програми	Великий акцент на прикладі батьків, спільній діяльності дитина-батьки-вихователь.	Рамка передбачає залучення сім’ї, але не нав’язує конкретні інтервенції – це скоріше орієнтир для розробки програм

Програма «Мої перші гроші», розроблена за участі фахівців Національного банку України та експертів у галузі дошкільної освіти, має гриф «Схвалено для використання в освітньому процесі» МОН України. Її зміст орієнтовано на варіативний складник освітньої лінії «Дитина в соціумі» й охоплює базові категорії фінансової грамотності: природу та функції грошей, основи планування витрат, заощадження та відповідальну поведінку в ситуаціях вибору.

Структурно програма вибудована у формі тематичних блоків, пов'язаних із типовими життєвими ситуаціями, доступними розумінню старших дошкільників. Домінуючим методологічним принципом є поєднання ігрової діяльності з практичною, що забезпечує природність засвоєння змісту.

Програма «Мої перші гроші» має чітко визначений нормативний статус, оскільки офіційно схвалена МОН України. Завдяки цьому вона може застосовуватися як структурний елемент варіативного складника Базового компонента дошкільної освіти. Її зміст спрямований на формування в дошкільників елементарних фінансових уявлень, пов'язаних із природою грошей, ощадливим ставленням до ресурсів, плануванням основних витрат і прийняттям простих фінансових рішень. Методична побудова програми орієнтується на ігрові та практико-діяльнісні методи, що забезпечує вікову доступність і природність засвоєння фінансового матеріалу.

Методичні матеріали «Соціально-фінансова грамотність: основи для старших дошкільників». Комплекс матеріалів, розроблений у межах платформ МОН, окреслює методологію впровадження фінансової освіти в дошкільному середовищі. Він не є формальною навчальною програмою, проте містить системну технологію роботи – «економічний ігроленд». Даний підхід передбачає використання низки інтерактивних форм: квестів, ділових ігор, мініекскурсій, рольових та ситуативних моделей.

Зміст акцентує увагу не лише на фінансових поняттях, а й на соціально-економічному контексті: розподілі благ, ролі праці, ціннісному ставленні до ресурсів, формуванні відповідальності та співпраці.

Методичні матеріали «Соціально-фінансова грамотність» не мають статусу окремої навчальної програми, проте виконують роль методологічної основи для впровадження економічно-фінансового змісту у закладі дошкільної освіти. Вони вирізняються ширшим концептуальним підходом, який поєднує фінансові, соціальні та економічні аспекти розвитку дитини. На відміну від «Моїх перших грошей», де навчальний зміст структуровано за темами, матеріали ігроленду зосереджуються на інтерактивних формах роботи – квестах, мініекскурсіях, рольових ситуаціях. Завдяки цьому вони сприяють формуванню не лише фінансових знань, а й соціальних навичок, що важливо для гармонійного розвитку дошкільника. Таким чином, ця розробка виконує функцію практичного інструментарію, здатного доповнювати будь-яку змістову програму.

Рамка фінансових компетентностей для дітей та молоді (5-18 років), розроблена МОН спільно з профільними державними установами, є концептуальним документом, що визначає цілісну систему компетентностей для різних вікових груп. Для дошкільного рівня визначено такі компоненти:

- первинне розуміння грошей і простих фінансових операцій;
- базові навички планування й оцінювання витрат;
- поняття фінансових ризиків;
- ознайомлення зі світом фінансових взаємодій у соціумі.

Рамка не пропонує конкретного методичного інструментарію, але слугує основою для розроблення освітніх програм та узгодження їх зі стандартами фінансової освіти.

Рамка фінансових компетентностей має стратегічний характер і окреслює систему фінансових знань, умінь та ставлень, які мають формуватися протягом усього освітнього шляху дитини. На відміну від двох попередніх джерел, вона не містить конкретних методик, занять або тематичних блоків, а задає напрям розвитку фінансової освіти і принципи її наступності. Рамка визначає змістові орієнтири для дошкільного віку, пов'язані з первинним розумінням грошей,

оцінюванням простих фінансових ситуацій, елементарним плануванням та усвідомленням базових ризиків. У цій ролі вона слугує концептуальною платформою для подальшого створення і вдосконалення програм на зразок «Моїх перших грошей».

Зіставлення трьох джерел свідчить, що вони є взаємодоповнюючими, а не взаємовиключними. Парціальна програма забезпечує нормативно визнану структуру змісту, методичні матеріали ігроленду – технологічну ігрову основу для активної діяльності дітей, а Рамка – стратегічну логіку розвитку фінансових компетентностей. Разом вони формують цілісне підґрунтя для впровадження фінансової освіти в дошкільних закладах: від концептуального визначення компетентнісної системи – до її методичного та практичного наповнення.

Нами були вивчені опубліковані програми з фінансової грамотності для старших дошкільнят, методичних посібників, рекомендацій та статей у фахових виданнях показує. Слід, що є деякі труднощі, які під час організації цього процесу.

Передусім, це недостатня поінформованість аудиторії, пов'язаної з дошкільним дитинством (керівники, педагоги, батьки), про значущість та необхідність освоєння дітьми дошкільного віку основ фінансової грамотності. На сьогоднішній день підвищення основ фінансової грамотності дошкільнят – це практично «біла» пляма в сучасній педагогіці, оскільки недостатньо освітніх програм з фінансової освіти всіх учасників освітніх відносин.

Для розвитку цього напрямку діяльності необхідно приділити увагу професійної готовності педагогів, зрозуміти, що забезпечує їхнє залучення у реалізацію роботи з формування основ фінансової грамотності у дошкільнят, виявити напрями, які зможуть дозволити активізувати цю роботу.

Водночас, головним завданням керівників ЗДО полягає в тому, щоб не просто дати певний теоретичний матеріал педагогам, а навчити їх у безпосередньо практичній діяльності освоїти такі методи та прийоми, які допоможуть їм зробити освітню діяльність з формування основ фінансової грамотності цікавою та захоплюючою для дітей.

Ще однією проблемою, з якою довелося зіткнутися, вихователям працюючи за програмами, це відсутність методики діагностики рівня сформованості фінансової грамотності дітей старшого дошкільного віку.

Нами було поставлено мету дослідницької роботи: підібрати діагностичний інструментарій та розробити методику оцінки результатів формування фінансової грамотності дітей старшого дошкільного віку в умовах ЗДО.

Для досягнення цієї мети ми вирішували низку завдань:

- провести аналіз методичної, психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження;
- визначити компоненти, показники та рівні сформованості фінансової грамотності дошкільнят старшого дошкільного віку;
- розробити методику оцінки рівня сформованості фінансової грамотності дітей дошкільного віку.

Основу нашої роботи складають принципи системного підходу, структурних та функціональних компонентів, які підпорядковані цілям виховання та освіти підростаючого покоління та дорослих.

Фінансова грамотність – передбачає як знання, а й відповідальне ставлення до фінансів, і навіть формування навичок управління особистим бюджетом. Фінансова грамотність відбивається в індивідуальних особливостях сприйняття фінансового світу дітьми дошкільного віку.

Діагностичне обстеження допоможе виявити рівень сформованості та дати оцінку сформованості у старших дошкільнят.

Перспективи застосування результатів виміру рівня фінансової грамотності:

- управління факторами, що визначають зміни у фінансових знаннях, установках та поведінці дорослого населення та молоді, старших дошкільнят виявленими у процесі аналізу;

- корекція рівня фінансових знань з окремих тем, негативної фінансової поведінки та фінансових установ представників, різних соціально-демографічних груп відповідно до виявлених особливостей.

- стимулювання « правильних» моделей поведінки та обмеження «неправильних».

- коригування освітніх програм та інформаційної політики з урахуванням виявлених проблемних точок.

- педагогічна та психологічна діагностика особистісних освітніх результатів дітей (у тому числі підтримка дитини, побудова його освітньої траєкторії чи професійної корекції особливостей його розвитку) [37, 45].

У системі дошкільної освіти проблемі оцінки результативності сформованості фінансової грамотності приділяється мало уваги. Тому ця проблема є актуальною вже стосовно дошкільного віку і розробка методики оцінки результативності сформованості фінансової грамотності у дітей старшого дошкільного віку як ніколи є необхідною.

1.2. Компоненти, показники та рівні сформованості фінансової грамотності у дітей старшого дошкільного віку

Що таке фінансова грамотність для дошкільника? Це освіта, яка спрямована на закладення нестандартного мислення у фінансовій галузі та основ фінансової культури. ставлення у простих обмінних операціях, здорової оцінки результатів будь-якої праці (товари чи гроші), вірне уявлення у дошкільника про фінансовий світ, яке надалі допоможе стати успішною та самостійною людиною, яка приймає зважені та грамотні рішення в майбутньому [3, 25].

Стратегія підвищення фінансової грамотності визначає фінансову грамотність як результат фінансової освіти, що визначається набором поінформованості, знань, моделей поведінки, які допомагають прийняти ефективні правильні фінансові рішення, після чого досягається фінансовий добробут [43].

Аналіз визначення фінансова грамотність свідчить про те, що більшість дослідників приходять до спільної думки, в даному понятті можна виділити три базові складові: установки, знання та навички. Перший компонент, який ми розглянемо, – це установки. Установки – це основа фінансової грамотності. Саме вони відповідають за формування потреби в отриманні різних фінансових послуг та розуміння наслідків цього. Іншими словами, йдеться про формування фінансової поведінки людини.

Наступний компонент фінансової грамотності – це знання. Фінансова грамотність – це знання, отримані з життєвого прикладу батьків та близьких, а набути – знання, отримані самостійно та взяті у оточуючих людей.

Ще один важливий компонент фінансової грамотності – це навички. У цьому компоненті враховується досвід людини з погляду фінансів, адже, щоб здійснювати будь-які дії, повинні бути навички, елементарний життєвий досвід.

Серед компонентів фінансової грамотності насамперед виділяються певні знання основних елементів фінансового світу. Разом з тим, акцент робиться не на самих знаннях як таких, а на здатності актуалізувати (передавати та застосовувати) знання та розуміння того, що учням відомо про особисті фінанси. Поряд із цим у фінансову грамотність включаються і розумові навички, пов'язані з розпізнаванням фінансової інформації, її аналізом, виявленням та вирішенням фінансових проблем. Ще однією важливою складовою фінансової грамотності є мотивація до пошуку інформації для ухвалення ефективного рішення. Мотивація сприймається як компонент, як і важливий чинник формування фінансової грамотності [22, 5].

Фінансова грамотність стала широко поширеним поняттям з кінця XX ст., коли політичні структури та експертна спільнота почали виявляти підвищений інтерес до рівня фінансових знань та навичок населення. Наразі сформувалося розуміння, що «фінансова грамотність» поєднує в собі не лише спеціальні фінансові знання та поінформованість про ситуацію в економічній сфері, а й реальні навички роботи у фінансовому секторі. Таке розуміння функціональної грамотності простежується у публікаціях сучасних дослідників. «

Функціонально грамотна людина – це людина, яка здатна використовувати всі знання, вміння і навички, що постійно набуваються протягом життя, для вирішення максимально широкого діапазону життєвих завдань у різних сферах людської діяльності, спілкування та соціальних відносин» [26, 18].

Фінансова грамотність має певний зміст і включає три компоненти: когнітивний, поведінково-діяльнісний і емоційно-ціннісний [62].

Аналізуючи вище сказане, можна дійти висновку, що фінансова грамотність – це поєднання поінформованості, знань, навичок, установок і поведінки, що з фінансами і необхідні прийняття розумних фінансових рішень, і навіть досягнення особистого фінансового добробуту і свідчить у тому, у цьому понятті можна назвати три базових складових: установки^{1,2}[6].

Виділивши компоненти фінансової грамотності, можна розподілити їх у 3 групи:

- когнітивний;
- поведінково-діяльнісний;
- емоційно-ціннісний.

Кожен компонент характеризується відповідними показниками:

– уявлення про працю батьків; уявлення про економічні поняття; прояв інтересу до навколишніх явищ сучасного суспільства.

– відображення наявних знань в ігровій, трудовій, продуктивної діяльності та вміння спиратися на ці знання; спілкування з дорослими та однолітками, здатність до вибору, взаємодопомога, вміння знаходити своє місце у спільній справі, прагнення співпраці, досягнення поставленої мети.

– виявлення ощадливості, відповідальності, діяльності та підприємливості; оцінка прояву цих якостей у однолітків» [62, 4].

Коли визначено критерії та їх показники, можна переступити до визначення рівнів фінансової грамотності.

Формування фінансових знань розглядається як багаторівневе освіту, і, відповідно, повинні бути виявлені рівні сформованості цих знань у старших дошкільнят. Судити про рівень сформованості фінансової грамотності можна за

наслідками виконаних дитиною діагностичних завдань. Оцінка виконання кожного діагностичного завдання відповідає трибальній системі.

Якщо дитина відчуває труднощі у виконанні завдання, робить її неправильно, присвоюється 1 бал, що відповідає низькому рівню.

Якщо дитина частково справляється із завданням, можливо, звертається за допомогою дорослого, надається 2 бали, що відповідає середньому рівню розвитку.

Якщо ж дитина повністю справляється із завданням самостійно і може пояснити свій вибір, надається 3 бали, що відповідає високому рівню [24].

Таким чином, можна виділити три рівні сформованості фінансової грамотності дітей старшого дошкільного віку.

Перший рівень – низький. Діти, що знаходяться на цьому рівні, мають неповні, помилкові уявлення в галузі економіки та фінансів. Утрудняються в характеристиці поняття, явища, у розпізнаванні його за змістом, не можуть встановити причинно-наслідкові зв'язки, після позначення поняття, явища або об'єкта, частково виділяють його ознаки, не узагальнюють окремі властивості явища в ціле поняття, утрудняються в класифікації за ознакою, не виявляють інтересу до потреб товариства. Не використовують фінансово-економічні знання в ігровій та трудовій діяльності, поводяться як сторонні спостерігачі [8, 33].

Другий рівень – середній. Цей рівень характеризується первинної систематизацією дітьми отриманих ними уявлень. Діти мають правильні, але недостатньо повні уявлення про явища та процеси, що відбуваються в економічному житті. Відтворення їх, проте, характеризуються послідовністю із встановленням окремих причинно-наслідкових зв'язків, окремих ознак об'єкта, явища, процесу. Діти прагнуть узагальнення властивостей одне ціле поняття, намагаються здійснити класифікацію за даною ознакою. Вони частково використовують фінансово-економічні уявлення у грі та праці. Діти спостерігається нестійкий інтерес до потреб своєї сім'ї, праці батьків; наявні вони знання нечіткі, поверхневі; мають достатньо уявлень про навколишній світ, але не вміють використовувати наявні знання [9, 36].

Третій рівень – високий. Для дітей, які перебувають на цьому рівні, характерно виділення суттєвих ознак об'єктів, явищ та формування цілісної системи уявлень. Їхні знання характеризуються узагальненістю уявлень, які дозволяють виділити найбільш суттєві ознаки об'єктів та явищ економічного життя. Діти на цьому рівні мають повні та правильні образи, що легко встановлюють причинно-наслідкові зв'язки, роблять узагальнення, класифікують за ознаками, пояснюючи правильність своїх дій. Застосовують отримані економічні знання в ігровій та трудовій діяльності [8, 33].

Усі 3 рівня пов'язані один з одним, кожен попередній зумовлює наступний, включаючись до його складу.

Після вивчення поняття фінансова грамотність старших дошкільнят методику оцінки сформованості фінансової грамотності дітей старшого дошкільного віку повинна розглядатися як комплекс методик [14].

Спочатку методику оцінки використовують для створення контрольних показників, щодо яких вимірюватиметься прогрес, оцінка також допомагає виявити конкретні прогалини та аспекти, що потребують особливої уваги.

Розробка методики та дієвих інструментів для вимірювання фінансової грамотності важлива принаймні з двох основних причин. По-перше, точні виміри дозволяють оцінювати втручання у навчальні програми, розроблені для формування фінансової грамотності. Тим не менш, проведення оцінки в даний час обмежено через відсутність дійсних інструментів. По-друге, хороший показник може мотивувати позитивні зміни у практиці усунення прогалин.

Актуальність теми обґрунтована та розкрита. Проведено ґрунтовний аналіз літератури, що стосується теми дослідження. Цей матеріал дозволяє з урахуванням теоретичного аналізу визначити зміст поняття «фінансова грамотність» в дітей віком старшого дошкільного віку; виявити критерії, показники та рівні сформованості фінансової грамотності дітей старшого дошкільного віку. Аналіз наукової літератури щодо проблеми вироблення поняття «фінансова грамотність» дозволив розглянути різні трактування даного визначення.

На цьому етапі нашого дослідження ми сформулювали визначення фінансової грамотності. Фінансова грамотність складається з трьох компонентів (когнітивного, емоційно-морального, поведінково-діяльнісного), а кожен компонент складається з певних показників, тому ми у визначення фінансова грамотність вклали складовий опис показників компонентів. А саме це: знання, вміння, настанови та певна поведінка. Так само визначення входить опис способу придбання складових фінансової грамотності, як вони купуються і через кого дошкільнята придбали дані навички.

В умовах сучасного нашого суспільства та економіки формування основ фінансової грамотності в дітей віком дошкільного віку стає дедалі актуальним. Однак, незважаючи на важливість цього завдання, педагоги дошкільних освітніх організацій стикаються з низкою проблем оцінки результатів сформованості фінансових навичок у вихованців.

Однією з основних проблем є відсутність чітких критеріїв та методик оцінки рівня фінансової грамотності дошкільнят. Нині немає єдиної системи оцінки, яка б бути застосована в усіх дошкільних організаціях. Це ускладнює об'єктивну оцінку результатів роботи педагогів та визначення ефективності застосовуваних методик.

Для визначення рівня сформованості фінансової грамотності дошкільнят необхідно розробити критерії та показники, що дозволять оцінити ступінь засвоєння дітьми фінансових понять та навичок.

Ще однією проблемою є складність адаптації існуючих методик для дітей дошкільного віку. Багато методик, розроблених для школярів та дорослих, не підходять для малюків, тому що вони вимагають певного рівня розвитку мислення та розуміння абстрактних понять. Педагоги змушені самостійно адаптувати методики чи розробляти нові, що потребує часу та зусиль.

Також варто наголосити на проблемі відсутності мотивації у дітей до вивчення фінансових питань. Старші дошкільнята можуть сприймати фінансові знання як щось нудне та незрозуміле, що ускладнює процес навчання. Тому

педагогам необхідно використовувати різноманітні методи та прийоми, щоб зацікавити дітей та зробити навчання більш захоплюючим.

Таким чином, проблеми, пов'язані з оцінкою результатів сформованості фінансової грамотності у дошкільних організаціях, потребують комплексного підходу та вирішення. Потрібно розробити єдину систему оцінки, адаптовану для дітей старшого дошкільного віку. Тільки так можна забезпечити ефективне формування фінансової грамотності у старших дошкільнят та підготувати їх до життя у суспільстві.

У сучасному світі фінансова грамотність стає все більш важливою навичкою для дітей старшого дошкільного віку. Вона допомагає їм розуміти, як працюють гроші, як їх заробляти та витрачати, а також як приймати обґрунтовані фінансові рішення. Проте проведення методики оцінки фінансової грамотності може мати справу з низкою проблем.

По-перше, це складність у виборі відповідної методики. Існує безліч різних підходів до оцінки фінансової грамотності, і кожен із них має свої переваги та недоліки. Педагогам необхідно вибрати методику, яка буде найбільш ефективною та відповідною віку та рівню розвитку дітей.

Друга проблема – необхідність адаптації методики під конкретні умови. Методика має бути адаптована під особливості освітньої програми, під реалізованою програму формування фінансової грамотності та рівень підготовки дітей. Це вимагає від вихователів додаткових зусиль та часу.

Ще одна проблема – відсутність чіткого розуміння того, які саме навички і знання повинні оцінюватися. Фінансова грамотність включає безліч аспектів, таких як розуміння основних фінансових понять, вміння планувати бюджет. Педагоги повинні визначити, які аспекти фінансової грамотності є найважливішими для оцінки.

Також є проблема суб'єктивності оцінки. Оцінка фінансової грамотності вимагає від вихователя вміння аналізувати та оцінювати відповіді та поведінку дітей. Суб'єктивність оцінки може призвести до того, що результати залежатимуть від особистих переваг та досвіду вихователя.

Для вирішення цих проблем вихователям рекомендується використовувати різноманітні методики оцінки, адаптовані під конкретні умови, програми та цілі. Також важливо забезпечити професійний розвиток вихователів у галузі фінансової грамотності та проводити регулярні обговорення та аналіз результатів оцінки.

Висновки до першого розділу

Проведений теоретичний аналіз засвідчив, що проблема формування та оцінювання фінансової грамотності дітей старшого дошкільного віку набула особливої актуальності у контексті сучасних змін соціально-економічного середовища. У нормативних документах, зокрема в Національній стратегії розвитку фінансової грамотності до 2030 року, фінансова грамотність визначається як ключова компетентність, необхідна людині протягом життя. Водночас аналіз Державного стандарту дошкільної освіти показав, що його зміст лише окреслює загальні вимоги до формування економічної культури дитини, але не містить чіткої методики оцінювання рівня сформованості фінансової грамотності, що актуалізує потребу у науково обґрунтованих підходах до її визначення.

Вивчення психолого-педагогічної та методичної літератури дало змогу встановити, що фінансова грамотність у дітей дошкільного віку розглядається як багатокомпонентне утворення, що включає когнітивний, емоційно-ціннісний та поведінково-діяльнісний компоненти. У дослідженнях підкреслюється, що фінансова грамотність поєднує знання, навички, установки, мотиваційні елементи та поведінкові прояви, необхідні для прийняття елементарних фінансових рішень у доступних дитині ситуаціях. У цьому контексті виокремлено важливе положення про те, що фінансова грамотність проявляється переважно в умінні діяти у нетипових, життєвих ситуаціях і застосовувати набуті знання у реальному життєвому контексті, що вимагає використання завдань із реальними умовами, а не шаблонних моделей навчальних ситуацій.

Також встановлено, що ключовою проблемою сучасної дошкільної освіти є відсутність однозначного розуміння того, які саме аспекти фінансової грамотності повинні бути об'єктом оцінювання, та недостатність спеціальних інструментів, що здатні забезпечити об'єктивне визначення рівня її сформованості у дошкільників. На рівні ЗДО значною перешкодою є суб'єктивність оцінних суджень педагогів, а також недостатня підготовленість вихователів до роботи у сфері фінансової освіти дітей.

Узагальнення проаналізованих програм із формування фінансової грамотності («Мої перші гроші», «Соціально-фінансова грамотність», «Рамка фінансових компетентностей») засвідчило, що, попри значну варіативність підходів, більшість програм не пропонують цілісної й уніфікованої системи оцінювання, орієнтованої саме на дошкільний вік. Це підкреслює потребу у створенні такої методики, яка відповідатиме віковим особливостям дітей, змісту освітніх програм і вимогам сучасної педагогічної науки.

Таким чином, проведений аналіз наукової літератури дає підстави стверджувати, що існує чітка наукова та практична потреба у розробці комплексної методики оцінки фінансової грамотності, яка враховуватиме специфіку когнітивних, емоційно-ціннісних і поведінково-діяльнісних проявів дітей старшого дошкільного віку в умовах реального освітнього процесу ЗДО.

РОЗДІЛ 2

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З РОЗРОБКИ ТА ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДИКИ ОЦІНКИ СФОРМОВАНOSTІ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

2.1. Розробка методики оцінки результатів сформованості фінансової грамотності дітей старшого дошкільного віку

Експериментальна база дослідження: ЗДО № 228 м. Одеса. У дослідженні брали участь 20 дітей старшого дошкільного віку.

Мета констатуючого етапу експерименту: визначити рівень сформованості фінансової грамотності дітей старшого дошкільного віку.

Завдання констатуючого експерименту .

1. Підібрати діагностичні методики відповідно до показників рівня фінансової грамотності дітей старшого дошкільного віку;
2. виявити рівень фінансової грамотності дітей старшого дошкільного віку;

Для визначення оцінки рівня сформованості фінансової грамотності у старших дошкільнят під виділені критерії та показники були розроблені діагностичні методики, представленими в діагностичній карті методики оцінки в таблиці 2.1 [24, 31]. До кожного компонента підібрано відповідні завдання методики. Кожне із завдань методики складається з одного або більше дрібних завдань, підібраних відповідно до тематичних блоків. До першого компонента підібрано та розроблено наступні завдання: загадки з економічним змістом, анкета для дітей «Я знаю, що таке!!!», індивідуальна розмова. До другого компонента підібрано такі діагностичні методики: методика «Питання-відповідь», робота з економічним блокнотом «Юного економіста». До третього підібрано діагностичну методику: проблемну ситуацію з економічним змістом (Додаток А) [24].

Таблиця 2.1

Діагностична карта методики оцінки

Показники	Діагностичні методики
Уявлення про економічні поняттях (когнітивний)	Діагностична методика «Економічні загадки». Анкета для дітей «Я знаю, що таке...!»; індивідуальні розмови.
Оцінка прояву якостей у однолітків (емоційно-моральний)	«Питання-відповідь»; «Діагностична методика блокнот Юного економіста»
Відображення наявних знань у ігровий, трудовий, продуктивний діяльності та вміння спиратися на ці знання (поведінково-діяльнісний)	«Проблемна ситуація з економічним змістом»

Методики оцінки когнітивного, емоційно-морального та поведінково-діяльнісного компонента фінансової грамотності представлені у вигляді схем в Додатку Б.

Когнітивний компонент

Мета: визначити сформованість уявлень про економічні поняття.

Загадки грають важливу роль розвитку дитини. Багато дітей люблять відгадувати загадки, це для них цікаве заняття. Загадка привчають до роздумів, вчать логічно мислити, робити висновки, доводити, розвивають розумові здібності. Цікаві, прості загадки допоможуть розібратися у складному предметі, як економіка.

Анкета «Я знаю, що таке...?» складається з перерахованих економічних понять. Педагог зачитує та зазначає знаком «+» поняття, які дитина знає і може пояснити, що вони означають. Педагог оцінює виконані дитиною завдання,

відповіді балами від 1 до 3 балів та заносить результати до протоколу діагностики.

Після анкети педагог проводить бесіду, ставить дитині запитання. Дітям пропонується серія ситуацій економічного змісту, що викликають вони позитивні чи негативні ставлення, почуття. Дітям необхідно визначити добре чи погано діють і пояснити свою відповідь.

Для вивчення рівня сформованості емоційно-морального компонента обрана методика «Питання-відповідь».

Мета: виявити сформованість економічних уявлень. Методика вказує на скільки у дітей старшого дошкільного віку гнучкість та самостійність мислення, зв'язкова мова, вміння домовлятися між собою, виконувати завдання.

Для вивчення рівня сформованості емоційно-морального компонента обрано методику «Блокнот юного економіста». Методика блокнот «Юного економіста» є робочим зошитом із завданнями. Завдання підібрані відповідно до блоків. Він є частиною навчально-методичного проекту фінансової грамотності. Блокнот включає завдання, сприяють формуванню розумного фінансового поведінки, мислення. Працюючи з зошитом, діти не тільки набувають та закріплюють знання в галузі основ фінансової грамотності, а й розвивають уяву, спостережливість, інтелект, увагу і пам'ять, вони формується нестандартне мислення. Цей посібник представляє систему спеціально розроблених різноманітних завдань, вкладених у комплексний розвиток дітей, і можна використовувати як діагностична методика. Виконання завдань блокнота оцінюється за балами від 1 до 3.

Для вивчення рівня сформованості поведінково-діяльнісного компонента обрано методику: проблемна ситуація з економічним змістом. Методику оцінки поведінково-діяльнісного компонента ми представили як схеми (Додаток Б).

Мета: визначити сформованість умінь оцінного аналізу ситуацій та явищ, умінь корекції намічених цілей та способів поведінки .

Працюючи над розробкою методики ми відповіли на питання, якою ж має бути методика оцінки результатів сформованості фінансової грамотності

старших дошкільнят, що дозволяє визначити та правильно оцінити результати сформованості фінансової грамотності дітей старшого дошкільного віку. Процес оцінки результатів сформованості фінансової грамотності буде результативним, якщо буде використана методика, адаптована під програму, що використовується в ЗДО, що містить:

- модулі трьох компонентів: когнітивного, емоційно-морального та поведінково-діяльнісного;
- кожен модуль складатиметься із блоків програми формування фінансової грамотності;
- блоки « Праця», «Гроші», «Економічні звички», «Реклама» будуть наповнені завданнями, які підходять до змісту програми формування фінансової грамотності, що реалізується.

Переваги розробленої методики оцінки результатів сформованості фінансової грамотності:

- розроблена методика складається з модулів із завданнями, спрямованими на виявлення рівня сформованості компонентів фінансової грамотності;
- кожен модуль складається із стандартних завдань та авторських завдань;
- кожне завдання підібрано відповідно до тематичних блоків програми формування фінансової грамотності;
- розроблена методика багатofункціональна, її можливо використовувати у роботі з дітьми старшого дошкільного віку, з можливістю імпровізації в процесі освітньої діяльності, змішування та варіювання, ускладнення чи спрощення завдань, залежно від програми, до якої планується адаптувати цю методику.

2.2 Апробація методики оцінки результатів сформованості фінансової грамотності дітей старшого дошкільного віку

Формуючий експеримент здійснювався відповідно до спрямованості дослідження – визначити рівень сформованості фінансової грамотності старших дошкільнят.

Експериментальна база дослідження: ЗДО №228 м. Одеса. У дослідженні брали участь 20 дітей старшого дошкільного віку.

Мета формування етапу експерименту: визначити рівень сформованості фінансової грамотності дітей старшого дошкільного віку.

Для оцінки рівня фінансової грамотності старших дошкільнят було обрано діагностичні методики, подані в попередньому параграфі. Ці методики засновані на певних критеріях та показниках.

Апробуючи розроблену методику, ми отримали такі результати. Діагностична методика, що включає; анкету для дітей «Я знаю, що таке...!»; індивідуальні розмови.

Аналіз показав, що у групі одна (1) дитина з високим рівнем сформованості когнітивного компонента фінансової грамотності. У виявленій дитини середнє значення у балах становило 3 бали, що становить 5% від загальної кількості учасників діагностики.

Середній рівень сформованості когнітивного компонента фінансової грамотності групи у одинадцяти дітей (11). У виявлених дітей середнє значення в балах склало 2 бали, це 55% від загальної кількості учасників діагностики. Діти з цим рівнем сформованості фінансової грамотності можуть пояснювати зміст не всіх базових економічних понять, але має інтерес до подальшого поповнення теоретичних знань.

За результатами діагностики вісім дітей (8) отримали 1 підсумковий бал, це 40% групи. У виявлених дітей визначено низький рівень. Діти з цим рівнем сформованості когнітивного компонента фінансової грамотності, не можуть пояснити зміст основних базових економічних понять, мають не стійкий інтерес до подальшого поповнення теоретичних знань. Сформовані не повні уявлення про гроші, мають нестійкий інтерес до праці та професій, реклами.

На рисунку 2.1 представлені підсумкові результати діагностики.

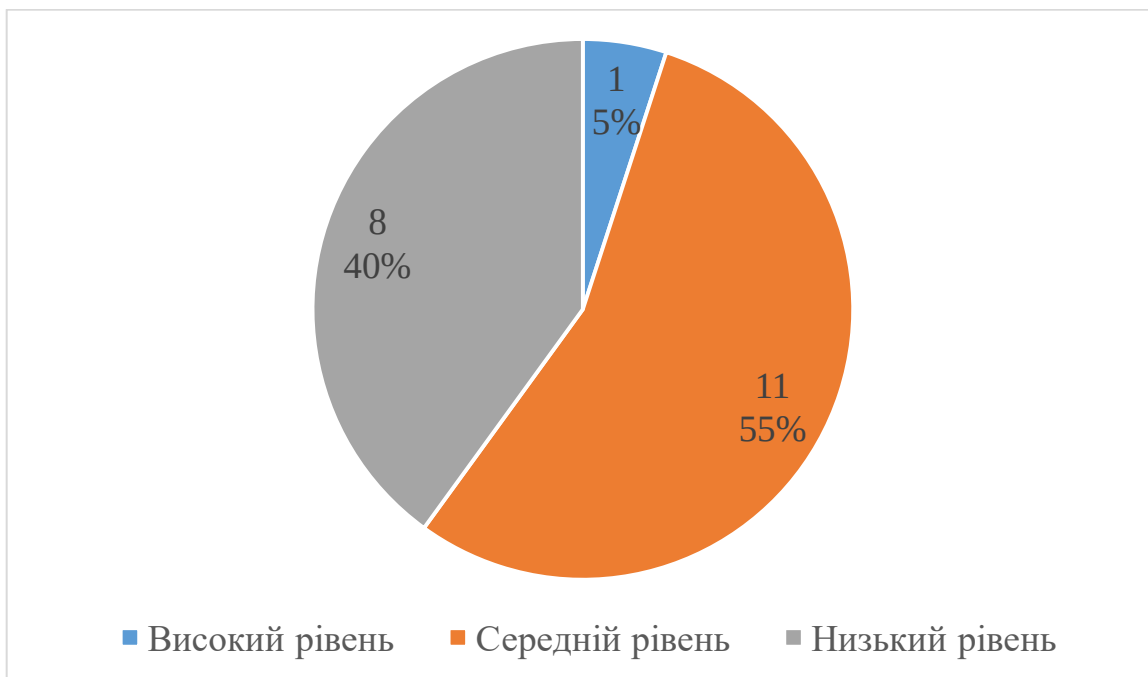

Рис. 2.1 – Результати діагностики сформованості когнітивного компонента

Результати діагностичної методики для виявлення рівня сформованості емоційно-морального компонента, що складається із завдань: «Питання-відповідь» та діагностичної методики блокнот «Юного економіста» представлено на рисунку 2.2.

Розглянемо якісний аналіз кількісних результатів. Аналіз показав, що у групі у дев'яти (9) дітей високий рівень сформованості емоційно-моральний компонент фінансової грамотності. Діти з цим рівнем виявляють ощадливість, відповідальність, діловитість і підприємливість, дають оцінку прояву цих якостей у однолітків. Середнє значення у балах становило 3 бали, що становить 45% від загальної кількості учасників діагностики.

Середній рівень сформованості емоційно-морального компонента фінансової грамотності групи у шести (6) дітей. У виявлених дітей середнє значення у балах становило 2 бали, це 30% від загальної кількості учасників діагностики. Діти з цим рівнем розвитку проявляють ощадливість і відповідальність достатньою мірою, проте діяльність і підприємливість

виражені слабо. Оцінити прояв цих якостей у однолітків можна з допомогою вихователя.

За результатами діагностики п'ять (5) дітей здобули 1 бал підсумковий, це становить 25% групи. У виявлених дітей визначено низький рівень. У дошкільників із цим рівнем сформованості емоційно – моральний компонент фінансової грамотності не виявилися такі якості як діловитість і підприємливість, але слабо виявилися ощадливість, відповідальність. Оцінка якостей у однолітків викликає у них складне становище.

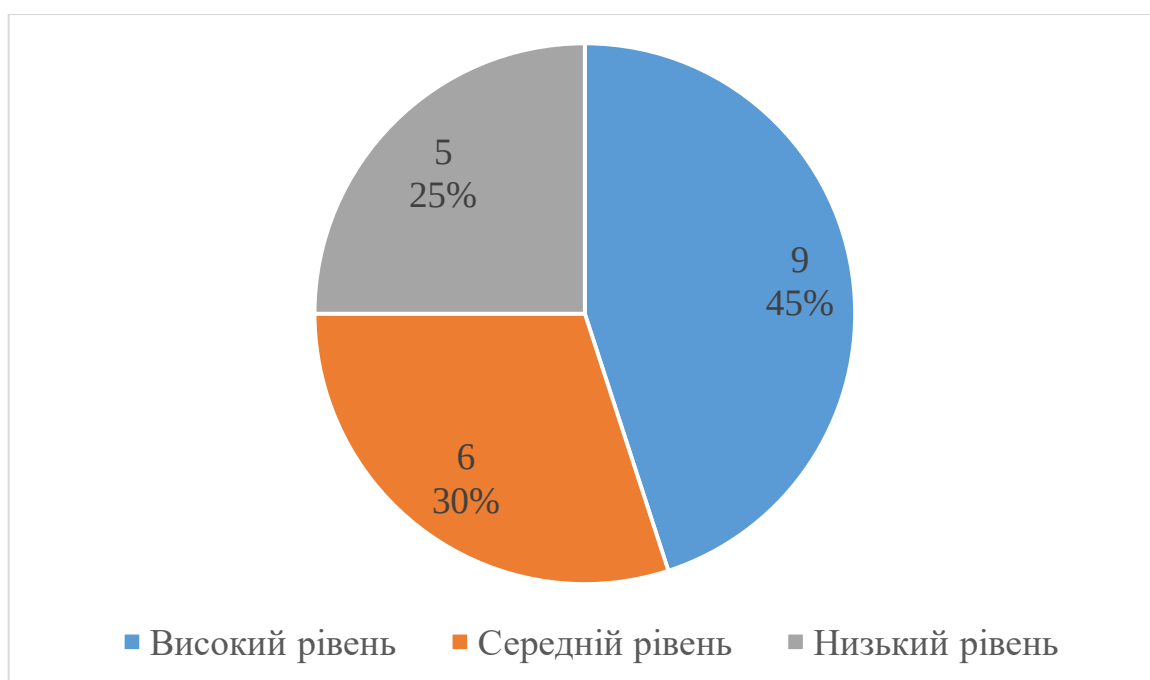

Рис. 2.2 – Результати діагностики сформованості емоційно-морального компонента

Розглянемо якісний аналіз кількісних результатів діагностичної методики для виявлення рівня сформованості поведінково-діяльнісного компонента, що складається із завдань «проблемна ситуація з економічним змістом», представлені рисунку 2.3.

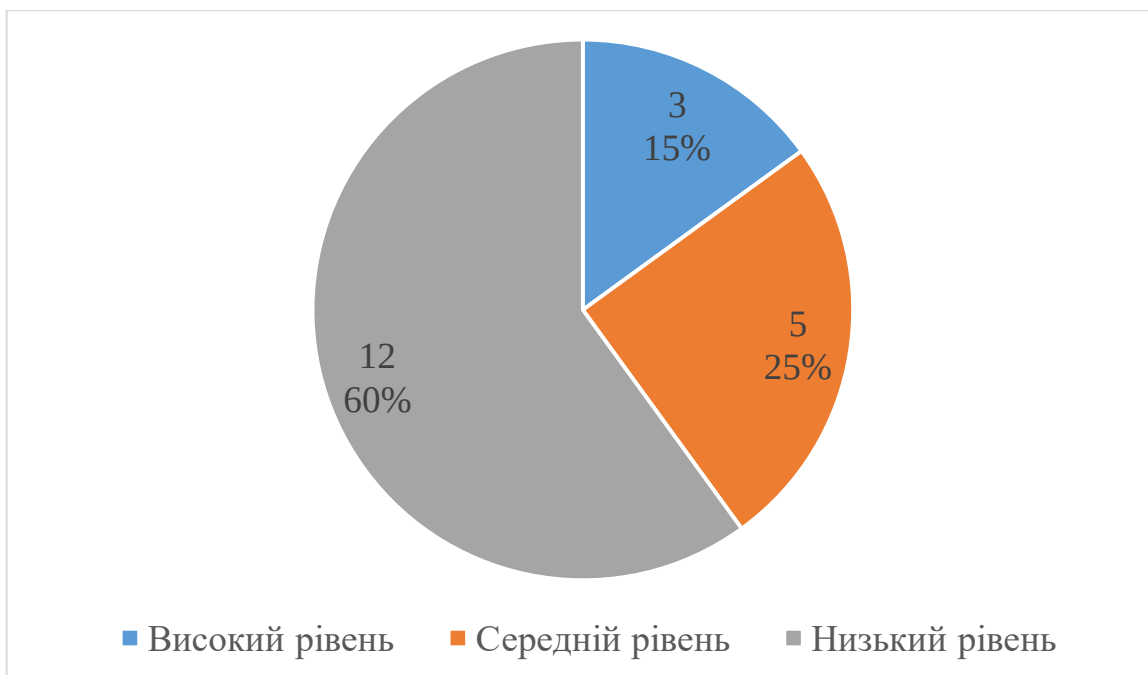

Рис. 2.3 – Результати сформованості поведінково-діяльнісного компонента

Аналіз показав, що у групі у трьох (3) дітей високий рівень сформованості поведінково-діяльнісного компонента фінансової грамотності. У вихованців наявні знання відбивають у ігровій, трудовій, продуктивної діяльності та вміють спиратися на ці знання. Знання виявляються у спілкуванні з дорослими та однолітками. Старші дошкільнята здатні до вибору, взаємодопомоги, вміють знаходити своє місце у спільній справі, прагнуть співпраці, до досягнення поставленої мети. У виявлених старших дошкільнят середнє значення у балах становило 3 бали, що становить 15% від загальної кількості учасників діагностики.

Середній рівень сформованості емоційно-морального компонента фінансової грамотності групи у п'яти (5) дітей. У виявлених дітей середнє значення у балах становило 2 бали, це 25% від загальної кількості учасників діагностики. Діти з цим рівнем виявляють ощадливість, відповідальність. Оцінку прояву цих якостей у однолітків можуть дати за допомогою вихователя.

За результатами діагностики дванадцять (12) дітей отримали 1 підсумковий бал, це 60% групи. У виявлених дітей визначено низький рівень таких якостей як діяльність і підприємливість, слабо проявилися ощадливість,

відповідальність. Оцінка якостей у однолітків викликає у них складне становище.

За підсумками порівняльного аналізу можна зробити такий висновок: у більшості випробуваних із групи старших дошкільнят на констатуючому етапі експерименту було виявлено високий рівень сформованості емоційно-морального компонента. Найвище значення середнього рівня сформованості когнітивного компонента. Найнижчі значення було виявлено поведінково-діяльнісного компонента, це свідчить про низький рівень сформованості даного компонента. Загальні результати аналізу за критеріями представлені на рисунку 2.4.

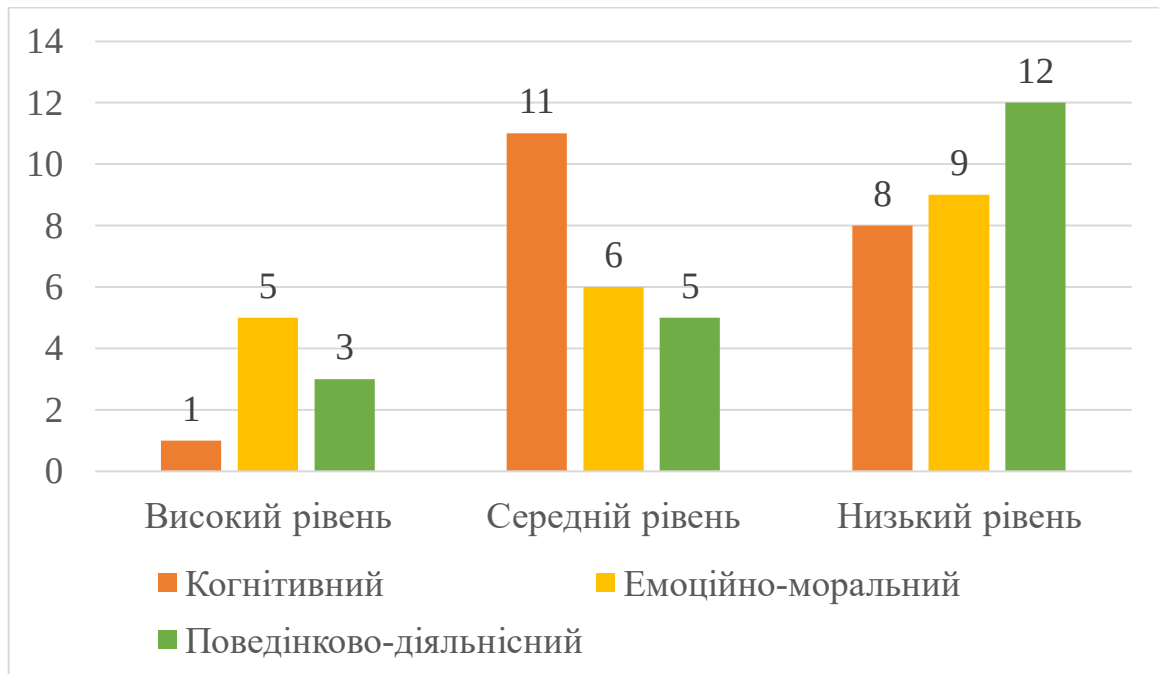

Рис. 2.4 – Загальні результати аналізу за критеріями

За результатами порівняльного аналізу можна дійти висновку: що з групи старших дошкільнят на констатуючому етапу експерименту, високий рівень емоційно-моральний компонент сформований в більшості дітей групи. Найвище значення середнього рівня сформованості когнітивного компонента. Найнижчі значення було виявлено поведінково-діяльнісного компонента, це свідчить про низький рівень сформованості даного компонента. Необхідно проводити

подальшу роботу щодо формування фінансової грамотності, щоб підвищилися показники високого рівня у всіх компонентів.

Діагностична методика оцінки також допомагає виявити конкретні прогалини та аспекти, що потребують особливої уваги. Представлений діагностичний інструментарій дозволить освітянам удосконалювати процес навчання дітей старшого дошкільного віку, а також визначити рівень сформованості фінансової грамотності у дітей старшого дошкільного віку в умовах ЗДО.

2.3. Програма фінансової грамотності для дітей старшого дошкільного віку

Для підвищення рівня усіх визначених компонентів, нами була апробована програма фінансової грамотності для дітей старшого дошкільного віку.

Мета програми: формування базових фінансових уявлень у дітей 5–6 років через ігрову, сюжетно-рольову, пізнавальну та практичну діяльність.

Основні принципи:

- Наглядність: демонстрації, картки, сюжетні картинки, іграшкові гроші.
- Діяльнісний підхід: діти вчаться через дію, а не через пасивне слухання.
- Ігровий формат: 80% заняття – гра чи активність.
- Повторюваність: закріплення понять через постійне повернення до них.
- Практичність: ситуації максимально наближені до реального життя.
- Безпечність: формування етичного ставлення до грошей.

Поради педагогам:

- Не використовувати реальні гроші у грі з дітьми – тільки ігрові.

- Використовувати короткі пояснення і багато дій.
- Поступово ускладнювати завдання.
- В кінці кожного заняття ставити рефлексійні запитання: «Що нового дізнався?», «Що було цікавим?».
- Мати окремий «фінансовий куточок»: ігрові гроші, міні-магазин, касовий апарат, картки.

Для прикладу наведемо науково-методичний виклад (сценарій заняття №11 «Магазин: як працює покупка»).

Метою заняття є формування у дітей старшого дошкільного віку цілісного уявлення про механізм здійснення покупки в умовах побутового соціального середовища, а також розвиток елементарних економічних компетентностей, пов'язаних з розумінням послідовності дій покупця та продавця, логіки обміну товару на гроші і ролі ціни як регулятора вибору. Додатковою метою є вдосконалення мовленнєвої ініціативності, умінь соціальної комунікації та здатності до дотримання правил взаємодії у ситуаціях побутового характеру.

На початку заняття педагог створює мотиваційний вступ, пропонуючи дітям уявити, що вони опинилися в реальному магазині. Педагог повідомляє, що сьогодні вони дослідять, як саме відбувається процес купівлі товару, чому цей процес є впорядкованим, а також які ролі беруть у ньому участь. Дітям пояснюється, що будь-яка покупка передбачає чітку взаємодію двох сторін – продавця, який володіє товаром і пропонує його до продажу, та покупця, який має гроші і бажає обміняти їх на потрібний предмет. У ході теоретичного пояснення педагог звертає увагу на те, що в реальному житті кожен товар має власну ціну, тобто числове позначення вартості, яке регулює можливість його придбання. Ціна розглядається як своєрідна «умова» обміну, а гроші – як універсальний еквівалент вартості.

Після цього педагог демонструє набір ігрових товарів та умовну касу, водночас пояснюючи, що магазин функціонує лише за наявності чіткого порядку дій. Він деталізує: покупець має обрати товар, з'ясувати його ціну, звернутися

до продавця, здійснити розрахунок і отримати чек або підтвердження покупки. Діти спостерігають за коротким моделюванням процесу, під час якого педагог послідовно озвучує кожну дію, підкреслюючи її функціональне значення. Таким чином діти розуміють логіку переходу від наміру придбати товар до фактичного завершення операції.

Після демонстраційної частини педагог організовує практичний етап, у якому діти по черзі беруть участь у рольовій взаємодії. Кожній дитині пропонується на вибір певний набір «товарів», при цьому педагог надає достатньо часу для спостереження, порівняння та прийняття рішення щодо покупки. Коли дитина робить вибір, вона підходить до «продавця» (роль може виконувати або педагог, або інша дитина) і повідомляє про намір придбати конкретний товар. У процесі діалогу педагог через коректні уточнювальні запитання спрямовує дитину до формулювання повноцінної мовленнєвої структури. Наприклад, дитина має чітко назвати товар, поставити запитання про його ціну, продемонструвати готовність оплатити покупку.

Особлива увага приділяється моменту розрахунку. Педагог допомагає дитині здійснити обмін грошей відповідно до зазначеної вартості, наголошуючи на тому, що кількість грошей повинна точно відповідати або перевищувати суму, необхідну для покупки. У випадку, якщо внесена сума більша, педагог демонструє механізм отримання решти, пояснюючи його економічну доцільність. Так діти усвідомлюють, що гроші не зникають, а переходять у власність продавця відповідно до вартості товару, тоді як зайва частина повертається покупцю.

Після індивідуальних практичних взаємодій педагог організовує коротке рефлексивне обговорення. Він звертається до дітей із запитаннями, що стимулюють осмислення процесу: чи легко було обирати товар; чи зрозумілою була послідовність дій; що допомагало чи ускладнювало взаємодію; як діти визначали, чи достатньо у них грошей. Педагог підводить дітей до висновку, що покупка – це впорядкований і взаємозалежний процес, заснований на правилах,

повазі до співрозмовника, умінні слухати, чекати черги, правильно використовувати гроші та дотримуватися соціальних норм.

У завершальній частині педагог узагальнює матеріал, підкреслюючи, що вміння діяти як покупець чи продавець є важливою складовою фінансової грамотності та соціальної компетентності дитини. Він наголошує, що такі знання допомагають краще орієнтуватися в повсякденному житті, приймати обґрунтовані рішення та відповідально поводитися з грошима. Педагог підкреслює, що отримані навички будуть удосконалюватися під час наступних занять, присвячених поняттю «ціна», а також поглибленню розуміння ринкових взаємодій у доступній для дошкільників формі

Далі приведемо скорочені конспекти занять та узагальнюючу таблицю занять (2.2)

Заняття 1. Що таке гроші?

Мета: сформувати базове уявлення про гроші та їхнє призначення.

Освітні завдання:

Пізнавальні: ознайомити з поняттям «гроші» та їх функцією.

Соціальні: формувати навички взаємодії у грі.

Виховні: виховувати бережливе ставлення до речей.

Матеріали: ігрові гроші, картки предметів, ілюстрації.

Методи і прийоми: демонстрація, бесіда, гра, класифікація.

Хід заняття:

1. Організаційний момент: коротка бесіда «Як ви думаєте, що купують за гроші?»
2. Демонстрація: педагог показує купюри та монети, пояснює відмінності.
3. Практична вправа «Що купується за гроші?»: діти обирають картки з товарами.
4. Гра «Дай відповідь»: педагог швидко називає предмети — діти відповідають «купують / не купують».
5. Заключна частина: обговорення правил безпечного поводження з грошима.

Рефлексія: що нового дізналися?

Індивідуальні рекомендації: пояснювати дітям повільніше, якщо виникають труднощі з класифікацією.

Заняття 2. Види грошей

Мета: ознайомити дітей із формами грошей: монети та банкноти.

Освітні завдання:

розвивати вміння впізнавати номінали;

тренувати сенсорні навички (форма, розмір);

виховувати інтерес до пізнавальної діяльності.

Матеріали: ігрові гроші, картки номіналів.

Методи: демонстрація, порівняння, сюжетно-рольова гра.

Хід:

1. Розгляд і порівняння монет та купюр.
2. Гра «Знайди пару» – номінал + зображення.
3. Міні-гра «Магазин» з простими цінами.
4. Обговорення властивостей монет.

Рефлексія: що легше запам'ятати – купюри чи монети?

Рекомендації: дітям з труднощами пропонувати більші картки.

Заняття 3. Потреби та бажання

Мета: навчити розрізняти необхідні та другорядні витрати.

Освітні завдання: розвиток критичного мислення, формування навички вибору.

Матеріали: картки предметів, кошики для сортування.

Методи: бесіда, порівняння, групування.

Хід:

1. Пояснення різниці між «потрібно» та «хочу».
2. Вправа «Сортування»: діти розкладають картки в два кошики.
3. Гра «Збери рюкзак» – дитина обирає необхідне в дорогу.
4. Обговорення результатів.

Таблиця 2.2

Узагальнююча таблиця занять

Місяць	Заняття	Тема	Основна мета
Січень	1	Що таке гроші?	Ознайомити дітей з поняттям грошей та їх призначенням
	2	Види грошей	Навчити розрізняти монети та купюри, номінали
Лютий	3	Потреби та бажання	Розрізняти необхідне та другорядне
	4	Чому не можна купити все?	Усвідомити обмеженість бюджету
Березень	5	Що таке праця?	Формування розуміння праці та її цінності
	6	Як люди отримують гроші?	Пояснити роль праці у заробітку
Квітень	7	Сімейний бюджет	Розуміння планування доходів і витрат
	8	Доходи сім'ї	Ознайомити з видами доходів
Травень	9	Економія	Навчити раціонально використовувати ресурси
	10	Чому важливо заощаджувати?	Розвиток навичок накопичення
Червень	11	Магазин: як працює покупка	Практика ролей покупця/продавця
	12	Ціна та її значення	Ознайомлення з поняттям «ціна»
Липень	13	Реклама та покупки	Формування критичного мислення щодо реклами
	14	Гроші в різних країнах	Ознайомлення з валютами світу
Серпень	15	Банк і його функції	Ознайомити з роллю банків
	16	Банківська картка	Формування уявлення про безготівкові платежі
Вересень	17	Безпечне поводження з грошима	Навчити правилам фінансової безпеки
	18	Планування покупки	Розвиток уміння планувати витрати
Жовтень	19	Робота і гроші	Узагальнити розуміння зв'язку праці й заробітку
	20	Підсумок програми	Підвести підсумки, оцінити прогрес дітей

Рефлексія: «Що ти поклав би в першу чергу?»

Рекомендації: дітям, яким важко визначитися, пропонувати обирати між двома предметами.

Заняття 4. Чому не можна купити все?

Мета: сформувати розуміння обмеженості грошей.

Завдання: розвинути навички раціонального вибору.

Матеріали: ігрові гроші, картки товарів.

Методи: казкотерапія, ігрове моделювання.

Хід:

1. Казка «Скринька бажань».
2. Вправа «Обмежений бюджет»: кожна дитина отримує 5 монет.
3. Вибір товарів.
4. Обговорення рішень.

Рефлексія: «Що було найважче вибрати?»

Рекомендації: зменшувати або збільшувати бюджет залежно від рівня групи.

Заняття 5. Що таке праця?

Мета: пояснити значення праці в житті людини.

Матеріали: картки професій.

Методи: рольова гра, бесіда.

Хід:

1. Обговорення професій.
2. Гра «Місто професій».
3. Виконання простих «завдань професій».
4. Обговорення цінності праці.

Рефлексія: «Яку професію ти хотів би спробувати?»

Заняття 6. Як люди отримують гроші?

Мета: сформувати уявлення про заробіток.

Матеріали: жетони, матеріали для «виробів».

Хід:

1. Казка про зарплату.
2. Майстерня: діти «створюють вироби».
3. Отримують жетони як оплату.
4. Висновок: гроші отримують за працю.

Заняття 7. Сімейний бюджет

Мета: сформувати розуміння, що гроші в сім'ї плануються та розподіляються.

Завдання: вчити дітей основам планування; розвивати навичку вибору; формувати відповідальність.

Матеріали: картки «доходи/витрати», кошики, ігрові гроші.

Методи: моделювання, групова робота, сюжетно-рольова гра.

Хід заняття:

1. Вступна бесіда: «Для чого сім'я планує витрати?»
2. Демонстрація: педагог показує кошик «Доходи» та «Витрати».
3. Вправа «Розподіли правильно» – діти розкладають картки у відповідні кошики.
4. Моделювання «Сімейна рада» – група вирішує, на що витратити спільні 10 монет.

5. Обговорення рішень: чому обрали саме це.

Рефлексія: «Що важливіше купити першим?»

Рекомендації: спрощувати вибір для дітей з труднощами.

Заняття 8. Доходи сім'ї

Мета: сформувати розуміння, що доходи – це гроші, які сім'я отримує.

Матеріали: картки «зарплата», «подарунок», «покупка», «прибуток».

Хід:

1. Обговорення джерел доходів.
2. Вправа «Доходи чи ні?» – діти визначають, що є доходом.
3. Гра «Хто заробив?» – короткі ситуації, де дитина визначає, хто отримав дохід.

Рефлексія: «Що може бути доходом?»

Заняття 9. Економія

Мета: навчити дітей раціонально використовувати ресурси.

Матеріали: плакати «економимо воду/світло/час», картки ситуацій.

Хід:

1. Бесіда про економію.
2. Вправа «Добре чи погано?» – аналіз побутових ситуацій.
3. Гра «Економні герої» – діти придумують способи економії.

Рефлексія: «Що я можу економити щодня?»

Заняття 10. Чому важливо заощаджувати?

Мета: формувати розуміння значення заощаджень.

Матеріали: скарбнички, монети, картинки «мрії».

Хід:

1. Казка про скарбничку.
2. Практична вправа: діти вкладають монети у власні «цілі».
3. Обговорення: «На що я збираю?»

Рефлексія: «Чому добре мати заощадження?»

Заняття 11. Магазин: як працює покупка

Мета: навчити дітей взаємодії «покупець–продавець».

Матеріали: касовий апарат, товари, цінніки.

Хід:

1. Розгляд професії продавця.
2. Гра «Магазин» – діти по черзі в ролях.
3. Вправа «Правильна оплата».

Рефлексія: «Що було складно?»

Заняття 12. Ціна та її значення

Мета: ознайомити з поняттям «ціна».

Матеріали: картки товарів з різними цінами.

Хід:

1. Пояснення, що таке ціна.
2. Вправа «Знайди дешевше/дорожче».

3. Гра «Склади покупку» – вибір товарів на задану суму.

Рефлексія: «Чому деякі речі коштують дорожче?»

Заняття 13. Реклама та покупки

Мета: навчити дітей критично ставитися до реклами.

Матеріали: дитячі рекламні постери.

Хід:

1. Перегляд рекламних зображень.

2. Вправа «Чи правда це?» – аналіз.

3. Гра «Чесний продавець».

Рефлексія: «Чому не все треба купувати одразу?»

Заняття 14. Гроші в різних країнах

Мета: ознайомити з іноземними валютами.

Матеріали: зображення євро, долара, злотих, гривні.

Хід:

1. Демонстрація валют.

2. Вправа «Чим платять у цій країні?»

3. Гра «Мандрівники».

Рефлексія: «Чому гроші різні?»

Заняття 15. Банк і його функції

Мета: ознайомити з базовими функціями банку.

Матеріали: логотипи банків, картки «зберігає», «переказує», «видає».

Хід:

1. Обговорення: навіщо людям банки.

2. Вправа «Що робить банк?»

3. Гра «Маленький банк».

Рефлексія: «Навіщо зберігати гроші в банку?»

Заняття 16. Банківська картка

Мета: сформувати уявлення про безготівкові розрахунки.

Матеріали: муляжі карток, термінал.

Хід:

1. Пояснення різниці між карткою і готівкою.
2. Вправа «Картка чи готівка?»
3. Гра «Оплата карткою».

Рефлексія: «Що зручніше?»

Заняття 17. Безпечне поводження з грошима

Мета: сформувати навички фінансової безпеки.

Матеріали: ситуаційні картки.

Хід:

1. Обговорення правил безпеки.
2. Вправа «Добре чи небезпечно?»
3. Гра «Обери правильну дію».

Рефлексія: «Що потрібно запам'ятати?»

Заняття 18. Планування покупки

Мета: розвивати навички попереднього планування.

Матеріали: список товарів, бюджети.

Хід:

1. Бесіда про планування.
2. Вправа «Список покупок».
3. Гра «Вистачить чи ні?»

Рефлексія: «Чому важливо планувати?»

Заняття 19. Робота і гроші

Мета: узагальнити розуміння ролі праці.

Матеріали: сюжетні картинки.

Хід:

1. Порівняння професій.
2. Гра «Хто що робить?»
3. Висновок: «Гроші – результат праці».

Рефлексія: «Яка праця найскладніша?»

Заняття 20. Підсумок програми

Мета: узагальнити отримані знання.

Матеріали: сертифікати, картки-нагадування.

Хід:

1. Підсумкова гра-вікторина.
2. Вправа «Моя фінансова суперсила».
3. Вручення сертифікатів.

Рефлексія: «Що мені найбільше сподобалось у програмі?»

Реалізація послідовної десятимісячної програми розвитку елементарної фінансової грамотності у дітей старшого дошкільного віку має забезпечувати комплексний вплив на їхню когнітивну, мотиваційну, емоційно-вольову та соціальну сфери. Така система занять не лише формує окремі знання про гроші, покупки чи економію, але й ініціює становлення цілісної моделі економічної поведінки, яка відповідає віковим можливостям, рівню життєвого досвіду та соціальним потребам дитини дошкільного віку. Поступове ускладнення тематики – від базових уявлень про природу грошей до усвідомлення логіки сімейного бюджету, ролі праці, функцій банку та принципів безпеки – забезпечує глибоке занурення у фінансові процеси у доступній та практично орієнтованій формі.

У результаті систематичної роботи у дітей формується первинне розуміння економічної дійсності як впорядкованої системи відносин між людьми, у межах якої гроші виконують функцію засобу обміну, вимірювання вартості та збереження ресурсів. Дошкільники починають розглядати гроші не як абстрактні предмети, а як інструмент, що має певний порядок використання, правила обігу та невід’ємний зв’язок із діяльністю людини. Вони усвідомлюють, що гроші не з’являються довільно, а є результатом праці, зусиль і відповідальності дорослого. Таким чином, у дітей виникає елементарне уявлення про причинно-наслідковий зв’язок між працею та доходом, що в подальшому сприятиме формуванню трудової мотивації, позитивного ставлення до зусиль та відповідальності.

Важливим результатом програми є формування уміння здійснювати вибір і оцінювати власні потреби та бажання. Діти навчаються розрізняти необхідні та

другорядні речі, усвідомлюють важливість послідовності, доцільності та обмеженості ресурсів. Такий досвід сприяє становленню здатності регулювати власну поведінку, прогнозувати наслідки рішень і орієнтуватися на раціональні, а не імпульсивні дії. Дошкільники починають розуміти, що неможливо купити все одразу, що ресурси мають межі, а вибір передбачає відповідальність. Це формує основу для майбутньої фінансової самостійності, розвитку стриманості та здатності до планування.

Завдяки практичним вправам діти засвоюють елементи економічної математичної компетентності: орієнтування в простих цінах, порівняння вартості товарів, розуміння еквівалентності обміну, оперування з ігровими грошима, визначення достатності суми для покупки. Таке опосередковане знайомство з числовими відношеннями сприяє природному розвитку кількісних уявлень, логічного мислення та елементарної арифметичної компетентності. Водночас діти засвоюють мовленнєві формули соціально-економічної взаємодії, що підвищує їхні комунікативні можливості, вміння ставити запитання, вести діалог, аргументувати свій вибір і дотримуватися правил поведінки у спільній діяльності.

Особливе значення має формування уявлень про механізми економії, заощадження та ощадливого ставлення до матеріальних і природних ресурсів. Діти осягають ідею довгострокової мети, розуміють, що відмова від миттєвої винагороди може привести до більшого результату у майбутньому. Такий досвід сприяє становленню довільності поведінки, розвитку вольових якостей, зниженню імпульсивності та формуванню здатності до послідовного досягнення поставлених цілей. Діти набувають уміння мислити у категоріях «пізніше», «потрібно почекати», «потрібно накопичити», що є фундаментальною основою фінансової зрілості.

Важливою складовою програми є усвідомлення дітьми принципів безпеки у фінансових взаєминах. У ході занять діти знайомляться з тим, що не можна передавати гроші стороннім особам, не слід брати чужі гроші або дозволяти іншим брати свої. Вони розуміють, що платіжні картки потребують обережності,

що фінансова інформація є приватною, а незнайомі люди не мають права вимагати гроші чи особисті дані. Ці знання формують основу фінансової безпеки в майбутньому та забезпечують психологічну готовність до взаємодії з сучасним середовищем.

Важливим результатом комплексної програми є також формування у дітей первинних уявлень про фінансові інституції, зокрема про банк як місце зберігання грошей і здійснення безготівкових операцій. Діти дізнаються про існування банківських карток, терміналів, безготівкової оплати, що підвищує їхню орієнтованість у сучасному технологічному середовищі. Вони поступово сприймають гроші не лише як фізичні об'єкти, а як символічні одиниці обліку, що можуть існувати у віртуальній формі. Це створює необхідний фундамент для сприйняття майбутніх цифрових фінансових практик, які є невід'ємною частиною сучасного життя.

Наприкінці навчального циклу у дітей формується узагальнена модель економічної поведінки, що включає елементарні знання про гроші, покупки, працю, заощадження, сімейний бюджет та безпеку. Вони виявляють здатність до самостійної участі у рольових економічних ситуаціях, демонструють підвищену соціальну компетентність та вміння встановлювати конструктивні взаємини у спільній діяльності. Діти стають більш уважними, відповідальними, розсудливими у прийнятті рішень, виявляють готовність до планування та здатність враховувати наслідки власних дій.

Таким чином, реалізація програми сприяє формуванню цілісної фінансової культури дитини, яка проявляється не лише у знаннях, а й у поведінці, ставленні до речей, ресурсів і праці. Усе це забезпечує підґрунтя для подальшого розвитку фінансової грамотності у шкільному віці та створює важливу основу для успішної соціальної адаптації, відповідальної економічної поведінки й розвитку громадянської зрілості у майбутньому.

2.4. Динаміка зміни рівня сформованості фінансової грамотності дітей старшого дошкільного віку

В рамках дослідження, спрямованого на розробку методики оцінки рівня фінансової грамотності у дітей старшого дошкільного віку, було проведено контрольний експеримент. Його метою було встановити рівень сформованості фінансової грамотності зазначеної вікової групи.

В результаті застосування методики були отримані дані про знання дітей у галузі фінансової грамотності.

На етапі контролю в рамках дослідження було визначено та застосовано методики оцінки рівня сформованості фінансової грамотності у дітей дошкільного віку.

Діагностична методика «Економічні загадки», анкета для дітей «Я знаю, що таке...!!!», індивідуальні розмови показала, що у контрольній групі показники зросли. Аналіз показав, що у групі п'ять (5) дітей із високим рівнем сформованості когнітивного компонента. У виявлених дітей середнє значення у балах становило 3 бали, що становить 25 % від загальної кількості учасників діагностики.

На етапі контрольного експерименту простежується динаміка змін показників. Зросла кількість дітей з високим рівнем сформованості когнітивного компонента на 4 дитини. Це говорить про те, що у групі з дітьми протягом року було проведено добре організована робота щодо формування основ фінансової грамотності.

Отримані зміни виявлено при апробації розробленої методики.

Середній рівень сформованості когнітивного компонента фінансової грамотності групи у тринадцяти (13) дітей. У виявлених дітей середнє значення у балах становило 2 бали, це 65% від загальної кількості учасників діагностики.

Динаміка змін показників сформованості із середнім рівнем когнітивного компонента помітна. Зросла кількість дітей із середнім рівнем сформованості когнітивного компонента на 3 дитини. Можна дійти невтішного висновку, що у

групі з дітьми протягом року проведено роботу з формуванню основ фінансової грамотності. Отримані зміни було виявлено під час апробації розробленої методики оцінки рівня сформованості фінансової грамотності у дітей старшого дошкільного віку. Методика виявляє навіть незначні зміни. На малюнку 6 подано підсумкові результати діагностики когнітивного компонента на контрольному етапі.

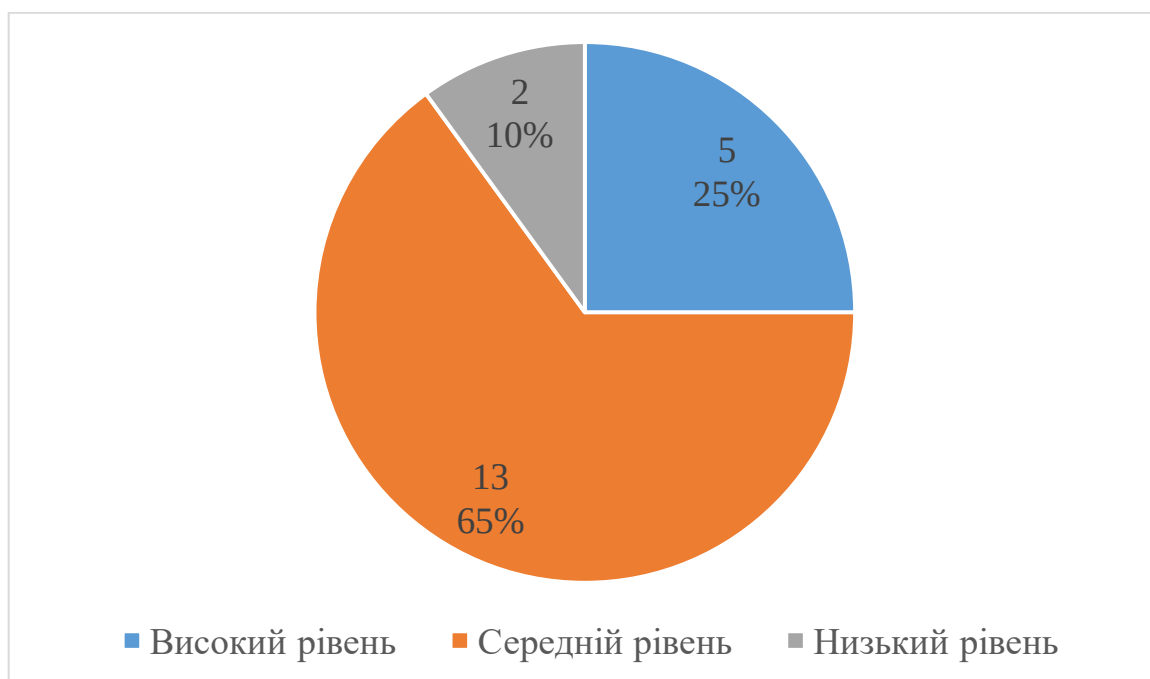

Рис. 2.5 – Результати діагностики когнітивного компонента (контрольний етап)

За результатами діагностики дві дитини (2) отримали 1 підсумковий бал, це становить 10% групи. У виявлених дітей визначено низький рівень.

Виявлено динаміку змін показників сформованості з низьким рівнем когнітивного компонента. Значно зменшилася кількість дітей із низьким рівнем сформованості когнітивного компонента на 6 дітей. Робимо висновок, що дітьми за навчальний рік засвоєно матеріал, у них сформовано основні вміння, знання у сфері фінансової грамотності. Отримані зміни було виявлено під час апробації розробленої методики оцінки рівня сформованості фінансової грамотності у дітей старшого дошкільного віку. Зниження показників сформованості з низьким рівнем когнітивного компонента свідчить про позитивну динаміку.

Діагностична методика для виявлення рівня сформованості емоційно-морального компонента, що складається із завдань: «Питання-відповідь»; діагностичну методику блокнот «Юного економіста». На рисунку 2.6 представлені підсумкові результати рівня сформованості емоційно-морального компонента.

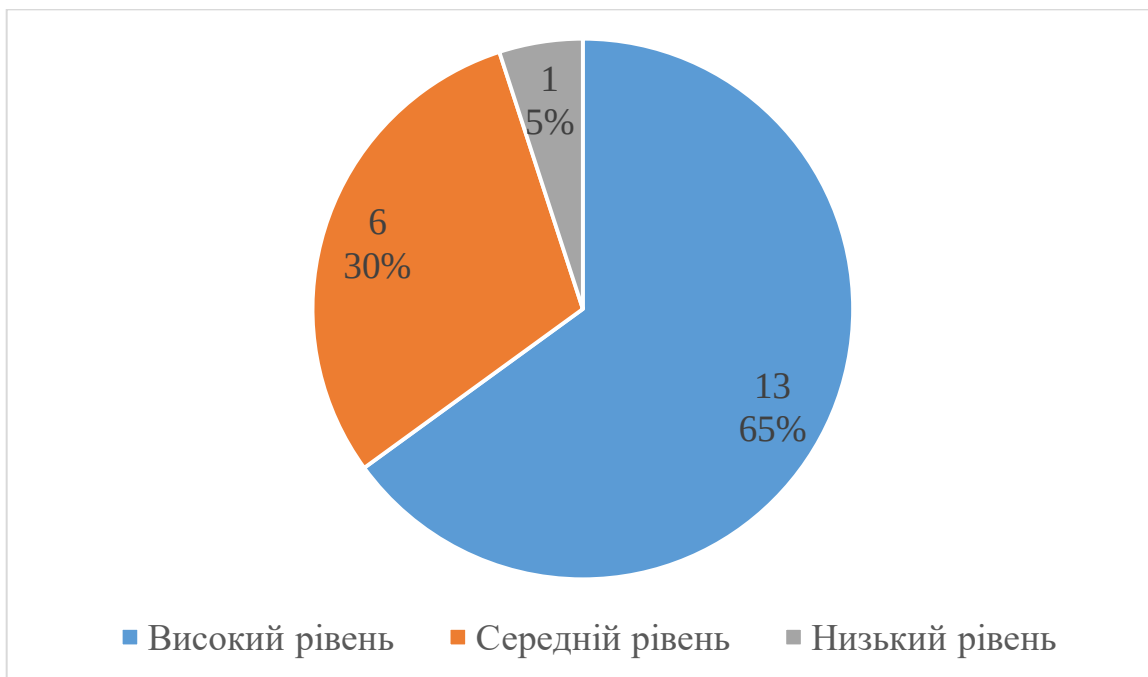

Рис. 2.6 – Рівень сформованості емоційно-морального компонента

Аналіз даних показав, що у групі в тринадцяти (13) дітей високий рівень сформованості емоційно-морального компонента фінансової грамотності. Діти з цим рівнем виявляють ощадливість, відповідальність, діловитість і підприємливість, оцінюють прояви цих аспектів у однолітків. У виявлених дітей середнє значення у балах становило 3 бали, що становить 65% від загальної кількості учасників діагностики.

Виявлено незначну динаміку змін у показниках сформованості з високим рівнем емоційно-морального компонента. Збільшилася кількість дітей з високим рівнем сформованості емоційно-морального компонента на 4 дитини. Робимо висновок, що у більшій частини групи дітей за навчальний рік засвоєно матеріал, у них сформовано основні вміння, знання у сфері фінансової грамотності, є взаємозв'язок між теоретичними знаннями та практичними застосуваннями

умінь під час діагностики. Отримані зміни виявлено при апробації розробленої методики. Це означає, що діагностичні методики для фіксації змінних рівня сформованості емоційно-морального компонента правильно підібрані.

Середній рівень сформованості емоційно-морального компонента фінансової грамотності в групі у шести (6) дітей У виявлених дітей середнє значення в балах склало 2 бали, це 30% від загальної кількості учасників діагностики.

Порівняльний аналіз показав, що динаміка цьому рівні не виявлено. Діти продемонстрували поверхневі знання щодо фінансової грамотності. Отже існують недоробки у програмі формування фінансової грамотності, чи методах, використовуваних педагогами. Відсутність позитивної динаміки теж результат, який був виявлений при апробації методики.

За результатами діагностики одна (1) дитина отримала підсумковий 1 бал, це становить 5% групи. У виявленої дитини визначено низький рівень сформованості емоційно-морального компонента фінансової грамотності, не виявилися такі якості як діловитість і підприємливість, але слабо проявилися ощадливість, відповідальність. Оцінка якостей у однолітків викликає у них складне становище.

Діагностична методика для виявлення рівня сформованості поведінково-діяльнісного компонента, що складається із завдань, «проблемна ситуація з економічним змістом», виявила такі результати. Результати сформованості поведінково-діяльнісного компонента представлені на рисунку 2.7.

Порівняльний аналіз результатів виділяється своєю протилежністю по відношенню до результатів, які були отримані на попередньому етапі. Збільшилася кількість дітей з високим рівнем сформованості поведінково-діяльнісного компонента на 9. Робимо висновок, що у виявлених дітей за навчальний рік засвоєно матеріал, у них сформовані основні поведінкові установки. Присутня взаємозв'язок між теоретичними знаннями і практичними застосуваннями умінь на практиці.

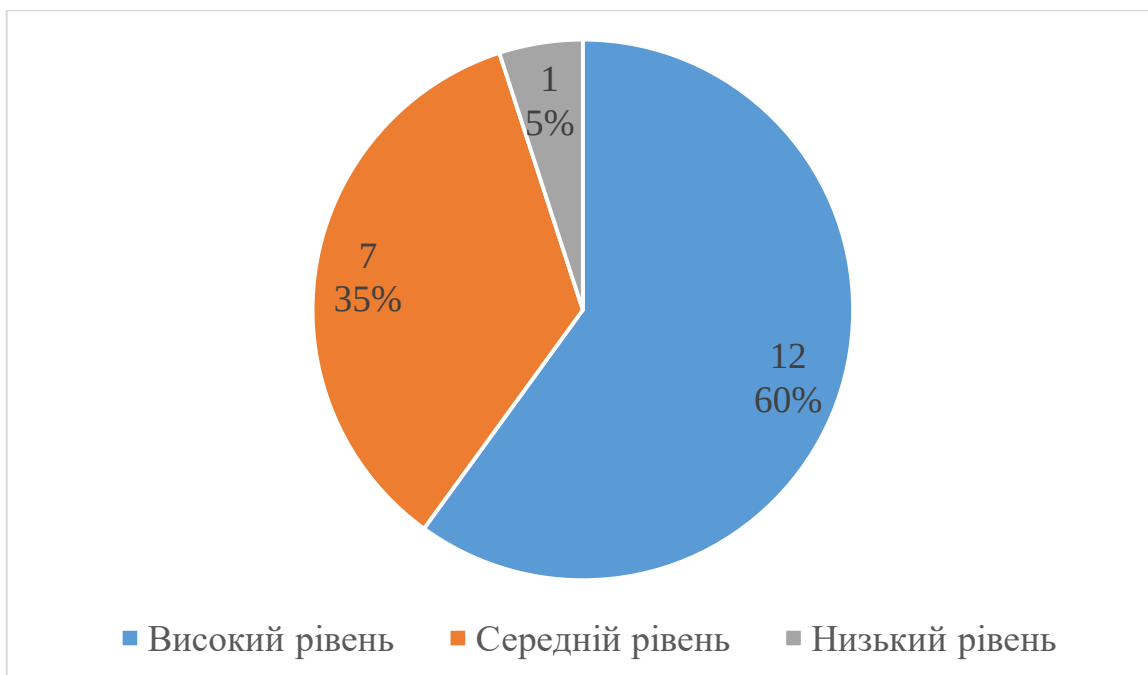

Рис. 2.7 – Результати сформованості поведінково-діяльнісного компонента

Середній рівень сформованості поведінково-діяльнісного компонента фінансової грамотності групи у семи (7) дітей. У виявлених дітей середнє значення у балах становило 2 бали, це 35% від загальної кількості учасників діагностики. Діти з цим рівнем виявляють ощадливість, відповідальність, але слабо проявляється діяльність і підприємливість. Оцінку прояву цих якостей у однолітків можуть дати за допомогою вихователя.

За результатами діагностики одна (1) дитина отримала 1 бал підсумковий, це становить 5% групи. У виявлених дітей визначено низький рівень. У тих, хто навчається з цим рівнем сформованості емоційно-моральний компонент фінансової грамотності не виявилися такі якості як діяльність і підприємливість, але слабо проявилися ощадливість, відповідальність. Оцінка якостей у однолітків викликає у них складне становище.

Простежується позитивна динаміка показників, рівень сформованості поведінково-діяльнісного компонента фінансової грамотності. Діти засвоїли програмний матеріал та оволоділи необхідними знаннями, вміннями та навичками. Методика виявила зростання показників. Показники зросли рахунок

переходу певної кількості дітей із низьким показниками з низького рівня на середній рівень.

Отримані позитивні зміни виявлено при апробації розробленої методики оцінки рівня сформованості фінансової грамотності в дітей віком старшого дошкільного віку.

За результатами порівняльного аналізу можна дійти до висновку: що з групи старших дошкільнят на контрольному етапі експерименту, високий рівень емоційно-морального компонента сформований в більшості дітей групи. Найвище значення середнього рівня сформованості когнітивного компонента. Найнижчі значення були виявлені поведінково-діяльнісного компонента, це говорить про низький рівень сформованості даного компонента. За даними діаграми видно, що було проведено цілеспрямовану роботу з формуванням фінансової грамотності, і результати в дітей віком змінилися і підвищилися. Наочно видно, що зросла кількість дітей, що належать до високого та середнього рівня сформованості фінансової грамотності.

Аналізуючи вищенаведені порівняльні дані можна зробити низку висновків. Результати апробованої методики оцінки сформованості фінансової грамотності у дітей старшого дошкільного віку підтвердили актуальність обраної теми та дозволили вдосконалювати процес проведення методики та збору показників. Простежується позитивна динаміка сформованості виділених раніше компонентів сформованості фінансової грамотності. Порівняльний аналіз результатів сформованості компонентів представлено у таблиці 2.3 та на рисунку 2.8.

Якщо провести порівняльний аналіз результатів формуючого та контрольного експерименту, то побачимо, що дані змінилися на позитивний бік. Підвищилися значення когнітивного компонента із високим рівнем сформованості, з допомогою переходу цей рівень дітей із низьким рівнем сформованості і середній рівень. Помітні зміни відбулися на низькому рівні, тут значення знизилося на шість дітей. На контрольному етапі експерименту значення емоційно-етичного компонента різко змінилися, підвищилися. Це з

різким зниженням показників низького рівня сформованості фінансової грамотності.

Таблиця 2.3

Порівняльний аналіз результатів сформованості компонентів на початковому та завершальному етапах дослідження

	Когнітивний		Емоційно-моральний		Поведінково-діяльнісний	
	ДО	ПІСЛЯ	ДО	ПІСЛЯ	ДО	ПІСЛЯ
Високий рівень	1	5	5	13	3	12
Середній рівень	11	13	6	6	5	7
Низький рівень	8	2	9	1	12	1

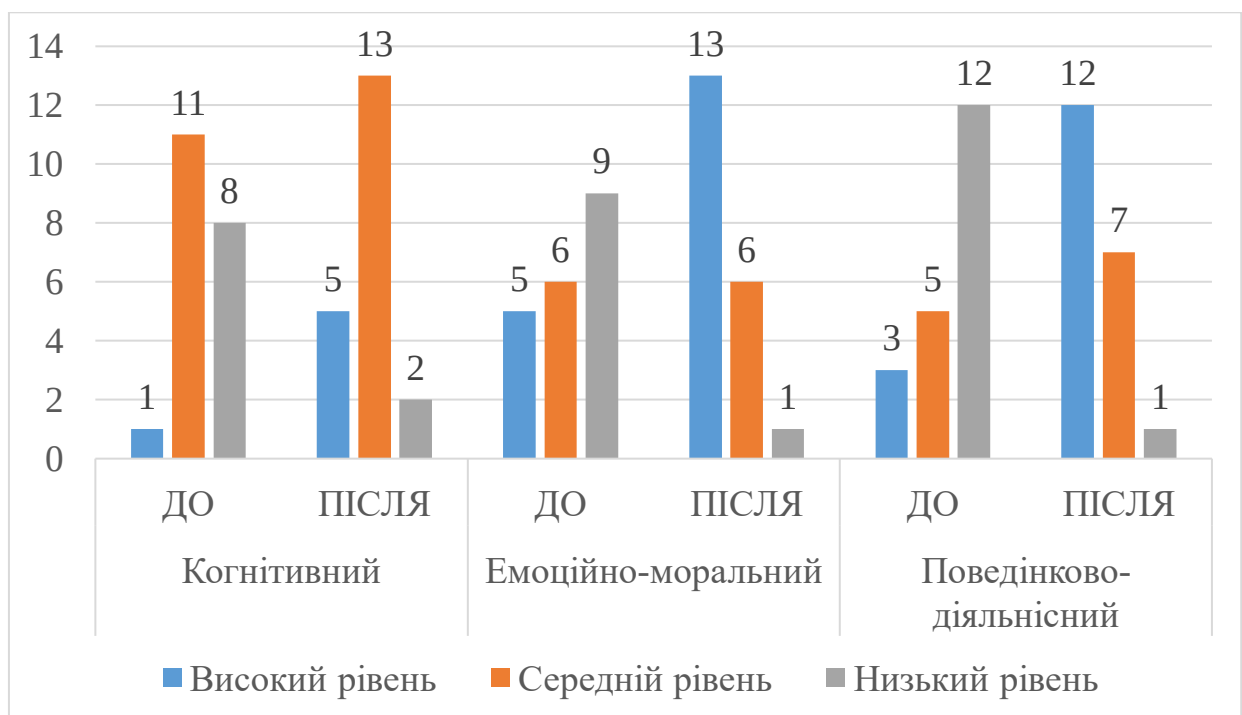

Рис. 2.8 – Порівняльний аналіз результатів сформованості компонентів.

За даними результатами можна дійти висновку, що у групі з дітьми протягом року проведено грамотну роботу з формуванню основ фінансової грамотності.

Отримані зміни було виявлено під час апробації розробленої методики оцінки рівня сформованості фінансової грамотності у дітей старшого дошкільного віку. Методика виявляє навіть незначні зміни. Методика виявляє зміни не лише що позначають про підвищення значень, а й зниження. Зниження показників сформованості з низьким рівнем когнітивного компонента говорить про позитивну динаміку. Середнє значення рівнів сформованості компонентів фінансової грамотності представлено рисунку 2.9.

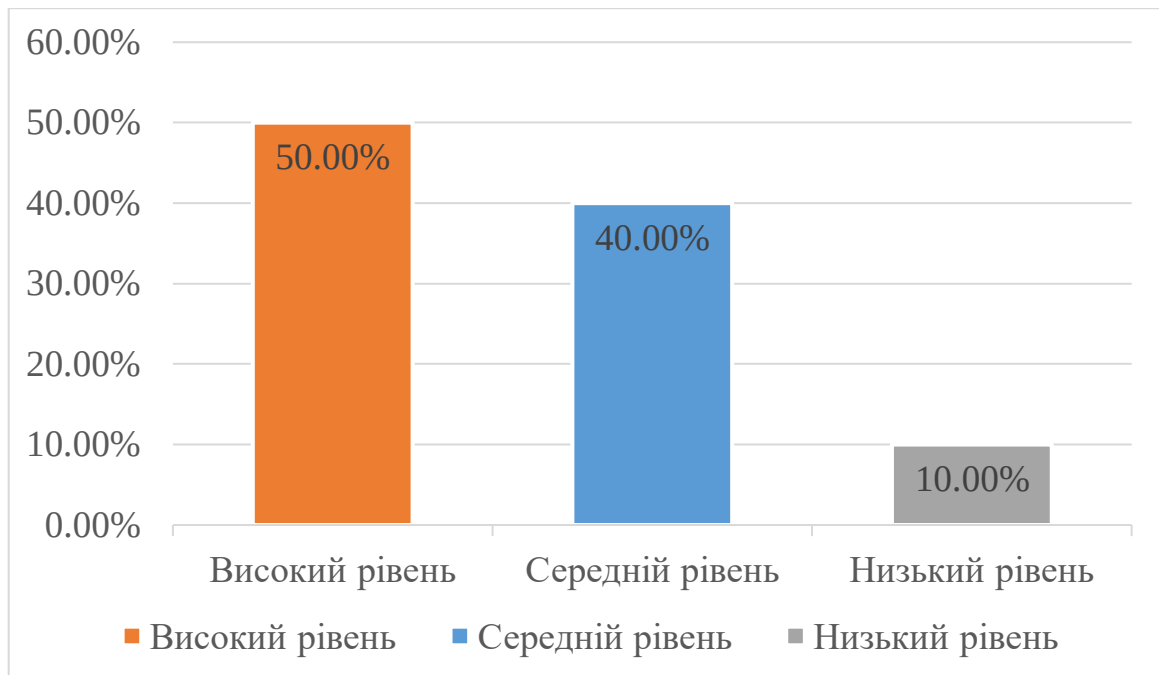

Рис. 2.9 – Середнє значення рівнів сформованості компонентів фінансової грамотності.

Порівняльний аналіз показав, що динаміки у двох дітей не виявлено. Діти продемонстрували поверхневі знання щодо фінансової грамотності. Отже існують недоробки у програмі формування фінансової грамотності, чи методах, використовуваних педагогами для формування фінансової грамотності. Відсутність позитивної динаміки теж результат, який був виявлений при апробації методики.

Отримані позитивні зміни виявлено при апробації розробленої методики. Це означає, що діагностичні методики для фіксації змінних рівнів сформованості компонентів правильно і логічно підібрані.

Висновки до другого розділу

Проведено всебічний опис розроблення та апробації методики оцінювання сформованості фінансової грамотності дітей старшого дошкільного віку та репрезентує її ефективність у реальних умовах закладу дошкільної освіти. Проведене дослідження дозволило системно перевірити гіпотезу про те, що результативність оцінювання визначається ступенем адаптованості методики до змісту освітньої програми, вікових особливостей дітей та структури фінансової грамотності, яка включає три компоненти: когнітивний, емоційно-моральний та поведінково-діяльнісний.

Першим етапом стало створення діагностичного інструментарію, який відображає зміст базових блоків фінансової освіти, запропонованих сучасними програмами та практикою ЗДО. До інструментарію включено анкетування («Я знаю, що таке...»), індивідуальні розмови з дітьми, аналіз завдань блокнота «Юного економіста», а також спеціально розроблені проблемні ситуації економічного змісту, що дозволяють оцінити поведінково-діяльнісний компонент у максимально наближених до реальних умов ситуаціях.

Апробація методики проводилася на базі ЗДО №228 м. Одеси і охоплювала 20 дітей старшого дошкільного віку, що забезпечило можливість порівняльного аналізу рівнів сформованості кожного з компонентів фінансової грамотності до впровадження програми та після її реалізації. Такий підхід дав змогу не лише визначити реальний стан сформованості компетентностей, а й простежити динаміку змін, що виникають у результаті цілеспрямованої педагогічної роботи.

Результати первинної діагностики засвідчили значну різноманітність дітей. Лише одна дитина показала високий рівень сформованості когнітивного компонента (3 бали – 5% від сукупної вибірки), одинадцять дітей мали середній рівень (2 бали – 55%), а вісім дітей продемонстрували низький рівень (1 бал – 40%).

Отримані дані свідчать про те, що більшість дошкільників володіли лише частковими уявленнями про базові економічні поняття, а їхнє розуміння грошей, праці, витрат, економії та реклами було фрагментарним і не стабілізованим.

Під час підсумкової діагностики, проведеної після впровадження програми, спостерігалось підвищення рівня сформованості базових економічних знань у значної частини дітей. Діти впевненіше оперували поняттями, давали повніші визначення, частіше демонстрували розуміння причинно-наслідкових зв'язків між фінансовими поняттями та реальними життєвими ситуаціями.

Оцінювання емоційно-морального компонента показало, що більшість дітей мають лише початково сформовані уявлення про економічно значущі особистісні якості, такі як відповідальність, ощадливість, підприємливість. У первинній діагностиці високого рівня не виявлено, середній рівень продемонстрували шість дітей (30%), а низький – одна дитина (5%), при цьому більшість дітей перебували на межі між низьким та середнім рівнями, демонструючи непослідовність поведінки у ситуаціях економічного змісту.

Після реалізації програми діти стали частіше проявляти економічну відповідальність, адекватніше оцінювати власні бажання, орієнтуватися на обмеженість ресурсів і пропонувати морально зважені рішення. Вони краще розуміли, чому не слід витратити всі гроші одразу, навіщо економити та що означає «платити справедливо» за товар чи послугу.

Поведінково-діяльнісний компонент, оцінений за методикою проблемних ситуацій, виявив найбільш виражену динаміку. Діти, які спочатку діяли імпульсивно або не могли запропонувати конструктивне рішення, після участі у програмі стали вміти обирати економічно доцільні моделі поведінки. Зросла кількість випадків, коли діти пропонували продумані варіанти: зберегти частину грошей, узгодити покупку з дорослими, обрати вигіднішу умову тощо.

Методика виявила себе високочутливою, адже фіксувала не лише зростання результатів, а й випадки зниження показників, які інтерпретуються не як погіршення компетентності, а як більш точне виявлення реального рівня сформованості. На це особливо наголошено у матеріалах дослідження, де

зазначено, що методика фіксує навіть незначні зміни, в тому числі ті, які показують зменшення первинно завищених показників, і це слід розцінювати як позитивну ознаку точності діагностики.

Із аналізу отриманих результатів випливає, що більшість дітей продемонстрували позитивну динаміку у щонайменше одному з компонентів фінансової грамотності. Лише у двох дітей динаміки не виявлено, що може свідчити про потребу у розширенні диференційованого підходу, підсиленні індивідуальної підтримки або додатковій корекції змістових компонентів програми.

Найбільш виражені зміни спостерігалися у когнітивному компоненті, що пояснюється цілеспрямованим інформувальним впливом програми, але відчутний прогрес видно також у поведінково-діяльнісному та емоційно-моральному компонентах, що підтверджує комплексний характер програми.

Аналіз результатів експериментальної роботи дозволяє дійти висновку, що розроблена методика оцінки рівня сформованості фінансової грамотності є науково обґрунтованим, структурованим та практично ефективним інструментом, який відповідає реаліям освітнього процесу ЗДО. Її застосування забезпечує можливість об'єктивного вимірювання рівнів когнітивних, емоційних та поведінкових проявів економічної компетентності у дітей. Методика продемонструвала високу чутливість, що дозволило виявити навіть мінімальні зміни у розвитку та здійснити коректне порівняння показників до та після впровадження програми.

Узагальнюючи результати експерименту, можна стверджувати, що більшість дітей старшого дошкільного віку здатні не лише оволодіти первинними фінансовими знаннями, а й застосовувати їх у життєподібних ситуаціях, формуючи економічно доцільну поведінку. Науково-педагогічне значення отриманих результатів полягає в тому, що вони підтверджують необхідність системного і раннього формування фінансової грамотності та доводять ефективність спеціально розроблених методичних засобів у досягненні цієї мети.

ВИСНОВОК

Проведене дослідження дало змогу комплексно вирішити поставлені завдання та обґрунтувати теоретичні й методичні засади формування та оцінювання фінансової грамотності дітей старшого дошкільного віку. На основі аналізу вітчизняних і міжнародних досліджень доведено, що фінансова грамотність є важливою складовою освіти XXI століття та визначається як ключова компетентність, необхідна людині для успішної життєдіяльності, раціональної участі в економічних процесах та досягнення фінансового добробуту. Відповідно до Національної стратегії розвитку фінансової грамотності до 2030 року формування фінансової компетентності має починатися вже у дошкільному віці, що підтверджує і сучасна наукова думка.

Результати теоретичного аналізу дозволили встановити, що фінансова грамотність дошкільника має трикомпонентну структуру: когнітивний компонент, який включає первинні знання про гроші, працю, заощадження, витрати та рекламу; емоційно-моральний компонент, що охоплює ставлення, мотиви, ціннісні орієнтації у сфері економічної поведінки; поведінково-діяльнісний компонент, який проявляється в реальних або змодельованих ситуаціях економічної взаємодії. Така структура узгоджується із сучасним розумінням функціональної грамотності, де важливим є не лише володіння знаннями, а й здатність застосовувати їх у нестандартних та життєвих ситуаціях.

У ході дослідження було обґрунтовано необхідність створення спеціальної методики оцінювання фінансової грамотності у дітей старшого дошкільного віку. Аналіз наявних програм («Мої перші гроші», «Соціально-фінансова грамотність», «Рамка фінансових компетентностей») показав, що жодна з них не містить повноцінного діагностичного інструментарію для визначення рівня сформованості відповідних компетентностей. Це підкреслило потребу у розробленні методики, яка б відповідала віковим можливостям, змісту освітніх програм та принципам сучасної педагогічної науки.

Розроблена у межах дослідження методика оцінювання фінансової грамотності стала відповіддю на зазначені виклики. Вона включає комплекс діагностичних завдань, що охоплюють усі компоненти фінансової грамотності. Наукова новизна методики полягає у її чутливості до мінімальних змін рівнів сформованості компетентностей та здатності виявляти як прогрес, так і приховану недостатність знань чи навичок, що є особливо важливим у роботі з дошкільниками.

Експериментальна перевірка методики на базі ЗДО №228 м. Одеси показала, що її застосування дає можливість отримати достовірні та інформативні дані про рівень фінансової грамотності 20 вихованців. Первинна діагностика засвідчила, що значна частина дітей має фрагментарні або недостатньо цілісні уявлення про фінансові категорії, що було очікуваним з огляду на відсутність систематичного навчання до моменту проведення дослідження.

Після впровадження програми формування фінансової грамотності було зафіксовано позитивну динаміку у більшості дітей, що підтверджує ефективність як самої програми, так і діагностичного інструментарію. Особливо значне зростання відзначено у сферах застосування фінансових знань у практичних ситуаціях та у здатності до економічно зважених рішень у змодельованих умовах. Це демонструє, що дошкільники здатні засвоювати навіть складні фінансові поняття за умови правильно підібраних педагогічних методів, що включають ігрові, проблемні та рольові ситуації.

Особливої уваги заслуговує те, що методика дозволила виявити не лише позитивні, а й відсутні або негативні зміни. Так, у двох дітей не було зафіксовано динаміки, а в окремих випадках спостерігалось зниження показників. Як вказано у дослідженні, це не свідчить про погіршення, а радше про більшу точність вторинної діагностики, що стала можливою завдяки глибшому розумінню дітьми власних відповідей і меншому використанню випадкових здогадок.

Водночас такі результати підкреслюють необхідність посилення диференціації освіти та індивідуальної підтримки дітей.

Дослідження доводить, що формування фінансової грамотності у дітей старшого дошкільного віку є не лише можливим, але й необхідним, адже цей процес сприяє загальному розвитку дитини, її соціальній адаптації та формуванню економічної культури. Розроблена методика оцінювання є вагомим внеском у теорію та практику дошкільної педагогіки, оскільки поєднує наукове обґрунтування, педагогічну доцільність та можливість широкого застосування в умовах сучасних ЗДО.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Marchii-Dmytrash T. Organizing of educational space of institutions of preschool education: subject and ethnologigal environment. Moderní aspekty vědy: XX. Díl mezinárodní kolektivní monografie / Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o.. Česká republika: Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o., 2022. str. 624. S. 102-127
2. OECD (2020), OECD Council Recommendation on Financial Literacy, legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0461.
<https://talan.bank.gov.ua/uploads/files/ramka-finansovikh-kompetetnostei-ditei-ta-molodi-ukrayini.pdf>
3. Атрощенко Т. О. Формування первинного економічного досвіду старших дошкільників засобами мовленнєво-ігрової діяльності. Педагогіка та психологія. 2015. Вип. 47. С. 3–13.
4. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти). Нова редакція: Наказ Міністерства освіти і науки України від 12.01.2021 №33. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu
5. Баранець М. Чому потрібна фінансова грамотність дітей та як її оцінити. URL: <https://www.childcourse.com.ua/ua/blog/pochemu-nuzhna-finansovaja-gramotnost-detej-i-kak-ee-otsenit>.
6. Барчі Б.В., Максимович М.М. Розвиток фінансової грамотності молодшого шкільного віку. Вісник Мукачівського державного університету. Наука майбутнього. 2021. №3 (8). С. 22–27.
7. Білоус О. Л. (2022). Казкотерапія як засіб формування фінансової грамотності дошкільників. Актуальні проблеми педагогіки, 14(1), 45–52.
8. Булгакова О. Ю., Козаченко М. М. Формування фінансової грамотності у дітей старшого дошкільного віку у ЗДО. *Перспективи та інновації науки*. № 9(55), 2025. С. 226–235. DOI: 10.52058/2786-4952-2025-9(55)-226-235.
9. Бусел В. Г. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Уклад. Ірпінь : ВТФ «Перун», 2003. 1140 с.

10. Ванько К.І. Формування основ фінансової грамотності дошкільників засобами медіатехнологій. Черкаси: КНЗ «ЧОПОПП ЧОР», 2024. 32 с.
11. Власенко Я. Поняття фінансової грамотності у дослідженнях Івана Прокопенка і зарубіжних фахівців. Новий колегіум. 2022 (№3(108)). С. 70–74.
12. Волинець Ю., Закусило В. Метод проекту як освітній і розвивальний потенціал у роботі з дітьми старшого дошкільного віку. Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації: Матеріали X Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. 2016. Вип. 10. С. 165-167.
13. Гончаренко, Т. В. (2021). Використання інтегрованих занять у формуванні фінансової культури старших дошкільників. Педагогічні науки: теорія та практика, 3(38), 112–118.
14. Горленко Г. Медіаосвіта на заняттях з фінансової грамотності. Навчальне видання / за редакцією Волошенюк О., Іванова В. Київ : АУП, ЦВП, 2021. 76 с.
15. Грама Н. Г. Формування економічної грамотності у дітей дошкільного віку: монографія. Одеса, 1997. С. 216.
16. Грама Н.Г. Педагогічний вплив як засіб навчання дітей економічної грамоти. Наука і освіта, 2001. № 5. С.25-28.
17. Григоренко Г., Жадан Р. В. О. Сухомлинський «Про виховання ощадливого ставлення до світу цінностей в дітей дошкільного віку». Науковий вісник МНУ імені В.О. Сухомлинського. Педагогічні науки. : Вип. 1. 47 (114)
18. Григоренко Г., Жадан Р. Малятам про економіку. 2001. № 10. С.22-24.
19. Дегтярьова С. В. Формування економічних навичок у дітей старшого дошкільного віку засобами гри. Кривий Ріг, 2022. 74 с.
20. Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років / наук. кер. проекту В. О. Огнев'юк; авт. кол.: Г. В. Беленька, О. Л. Богініч, В. М. Вертугіна [та ін.]; наук. ред. Г. В. Беленька; Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2020. 440 с.

21. Дмитрієнко М.Ф. Гроші. Енциклопедія історії України: Т. 2: Г–Д/ Редкоп: В.А. Смолій та ін. НАН України. Інститут України. Київ: В-во «Наукова думка». 2004. 688 с.

22. Дудник Н. А. Економічна соціалізація дітей дошкільного віку: сутність поняття. Збірник наукових праць Херсонського державного університету. Педагогічні науки. 2015. Вип. 67. С. 446-450. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppn_2015_67_85

23. Жадан Р., Григоренко Г. Економічна освіта дітей старшого дошкільного віку (перспективно-календарне планування занять з економіки), Запоріжжя: ТОВ «ЛПС» ЛТД, 2006. 116 с.

24. Іванова А. В. Економічний досвід – старшим дошкільнятам. 2006. № 7. С. 22-25.

25. Іванчук С. А. Сучасний стан роботи з виховання основ культури споживання у дітей старшого дошкільного віку у практиці роботи ДНЗ (на матеріалі аналізу планів навчально-виховної роботи). Bulletin of Alfred Nobel University. Series "Pedagogy and Psychology". 2016. № 11. С. 76–79. URL: <https://doi.org/10.32342/2522-4115-2016-0-11-76-79>

26. Калініченко О.О., Вікарчук О.І., Ніколаєнко С.М. Фінансова грамотність – запорука успішного населення. Економіка. Управління. Інновації. 2019. № 1(24)

27. Кладієва Е. А., Михайліченко Т. П., Сазонова А. В. Формування первинного економічного досвіду старших дошкільників: Навчально-методичний посібник / За заг. ред. А. В. Сазонової. Донецьк, 2008. 200 с.

28. Козак Л., Федорова С. Використання методу проєктів у формуванні соціально-фінансової грамотності дітей старшого дошкільного віку. Актуальні питання гуманітарних наук. Вип. 80, том 1, 2024. С.298-305

29. Кононко О. Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника (системний підхід): монографія. Стилос, 2000. С. 336.

30. Конончук Т.А. Формування економічної грамотності у дітей дошкільного віку. Всеукраїнська науково-практична конференція «Досвід

роботи вихователя закладу дошкільної освіти: традиційні підходи та інновації»». 2020

31. Кудрявцева О.А., Шнайдер А.В. Теоретичні та практичні аспекти формування основ економічної культури старших дошкільників. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. 2021. №81. С. 136–140.

32. Курінний Я. Характеристика соціально-педагогічних умов економічної соціалізації дітей 5 – 7 років в умовах ДНЗ. Людинознавчі студії. Серія «Педагогіка». 2016. Випуск 2/34. С. 123-132.

33. Кушнір В. М. Психолого-педагогічні особливості взаємодії сім'ї та ДНЗ у формуванні економічної культури старших. Умань : ПП Жовтий, 2010. Ч. 4. С. 135–141

34. Левчук О.В. Формування економічної свідомості дітей дошкільного віку: Посібник. Костопіль. 2019. 96 с.

35. Маркіна Н. Погляди видатних педагогів на економічне виховання дітей дошкільного віку, за ред. О.В. Мельничука. Вип. 18. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2018. С. 269- 271.

36. Марчій-Дмитраш Т. М. Ознайомлення дітей з суспільним довкіллям: навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ : Видавець Кушнір Г. М., 2022. 80 с.

37. Матвієнко С. І., Іванова А. М. Економічна соціалізація дітей старшого дошкільного віку: до постановки проблеми. Актуальні питання сучасної педагогіки: творчість, майстерність, професіоналізм: матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції. Кременчук: Методичний кабінет, 2019. С. 144.

38. Мацук Л.О. Основні аспекти економічного виховання дітей старшого дошкільного віку в сучасній теорії та практиці дошкільної освіти України. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. 2019. №53. С. 39–43.

39. Мельник, І. С. (2021). Формування фінансової грамотності у дітей дошкільного віку засобами ігрової діяльності. Дошкільна освіта, 2(10), 57–63.

40. Міністерство освіти і науки України. (2023). Рамка фінансових компетентностей дітей та молоді України. Київ: МОН України.

41. Національна стратегія розвитку фінансової грамотності до 2030 року. URL:

https://oplatforma.com.ua/images/articles/17740/strategy_fingramotnosti_2024_Pedrada.pdf

42. Національний банк України. (2020). Фінансова грамотність в Україні: Звіт про дослідження рівня обізнаності та навичок населення. Київ: НБУ.

43. Нетребя Д. Роль гри у формуванні соціально-фінансової грамотності дітей старшого дошкільного віку. Еволюційні процеси в галузі дошкільної освіти: зб. матеріалів II Всеукр. Інтернет-конф. викладачів, студентів, аспірантів та молодих вчених, м. Маріуполь, 30 листоп. 2021 р. Маріуполь: МДУ, 2021. С. 87-91.

44. Рамка фінансових компетентностей для дітей та молоді (від 5 до 18 років). URL: <https://oplatforma.com.ua/images/articles/17740/ramka-finansovikh-kompetetnostei-ditei-ta-molodi-ukrayini.pdf>

45. Ролік В., Гавриш Н., Косенчук О., Піроженко Т. Мої перші гроші: парціальна програма з розвитку фінансової грамотності та формування фінансових компетентностей у дітей старшого дошкільного віку. Київ, 2024. 45 с.

46. Русин Н.М., Черепаня Н.І., Мішко М. Формування фінансової грамотності у дітей дошкільного віку в різних видах діяльності. Міжнародний науковий журнал «Освіта і Наука». Випуск 1(36), 2024. С. 201–207.

47. Сазонова А. В. Формування первинного економічного досвіду старших дошкільників в ігровій діяльності: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Одеса, 2007. 24 с.

48. Соколенко, Н. В. (2022). Метод проєктів у формуванні соціально-фінансової компетентності дітей старшого дошкільного віку. Вісник Київського університету імені Бориса Грінченка. Серія: Педагогічні науки, 14(2), 123–130.

49. Фесюкова Л. Б. Соціально-економічне виховання дошкільнят: комплекс матеріалів з економіки. Харків: Веста: Вид-во «Ранок», 2008. 104 с.
50. Фінансова грамотність : навч. посібник / авт. кол. ; за ред. д-ра екон. наук, проф. Т. С. Смовженко. К. : Фенікс, 2017. 312 с.
51. Формування життєвої компетентності у дошкільника. Навчально-методичний збірник / Упорядник Т. Л. Коршунова. Полтава: ПОППО, 2013. 104 с.
52. Формуємо основи фінансової грамотності в дошкільників. Вихователь-методист дошкільного закладу. 2023. № 10. URL: <https://emetodyst.expertus.com.ua/10010188>
53. Я у Світі. Програма розвитку дитини від народження до шести років / О.П. Аксьонова, А.М. Аніщук, Л.В. Артемова [та ін.] / наук. кер. О. Л. Кононко. Київ: ТОВ «МЦФЕР-Україна», 2019. 488 с.
54. Ярига І. І. Інноваційні аспекти економічної освіти дошкільнят. Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка № 22 (257), Ч. IV : 2012. С. 99-105.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Завдання блоку когнітивного компонента сформованості фінансової
грамотності старших дошкільників

Завдання 1 – Економічні загадки

Люди ходять на базар:

Там дешевше весь... (Товар)

Меблі, одяг, весь посуд брали -

У банку позику... (Оформляли)

Я схожа на банку, та грошей не маю.

Збираю копійки — дітей навчаю.

(Скарбничка / скринька для грошей)

У кишеньці я лежу,

Всі купюри стережу...(Гаманець)

Щоб щось купити — треба мати,

Та вміти їх рахувати. (Гроші)

Хоч не чарівник із казки,

Та платить зручно — без підказки...(Термінал)

Проведе узор із смуг,

Знає кожен код, мій друг...(Сканер)

Завдання 2. Анкета для дітей «Я знаю, що таке...»

Познач знаком «+» ті поняття, які ти знаєш, і поясни, що вони означають.

Поняття	Знаю	Не знаю
Гроші		
Товар		
Ціна		
Економіка		
Енергозбереження		
Ощадливість		
Продукт праці		
Праця		
Професія		
Реклама		
Оголошення		
Рекламне агентство		

Завдання 3. Індивідуальні бесіди.

Бесіда включає такі запитання:

- Що отримують дорослі за свою працю? (Зарплату).
- Навіщо людям потрібні гроші?
- Що таке товар?
- Що можна зробити з будь-яким товаром?
- Що таке ціна?
- Кого можна назвати економною людиною?
- Що означає бути бережливим?
- Які професії ти знаєш?
- Хто повинен працювати? Тільки дорослі повинні працювати чи діти й дорослі повинні працювати?
- Що таке реклама? Для чого вона потрібна?

Критерії оцінювання:

3 бали – чітко простежується яскраве вираження критерію; дитина самостійно дає повну правильну відповідь на запитання. Дає точне пояснення поняття.

2 бали – економічні уявлення сформовані, дитина дає правильну відповідь, але не може обґрунтувати її. Замість визначення поняття подає неточну його характеристику.

1 бал – економічні уявлення не сформовані, дитина не відповідає на запитання або дає неправильну відповідь.

Схема методики оцінки емоційно-морального компонента

Схема методики оцінки поведінково-діяльнісного компонента

